

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2015, Yıl:3, Sayı:5
Sayfa:37-66

ISSN: 2147-8872

**MAKEDONYA-VALONDOVA HİDRELLEZ ÂDETLERİNDEN
“YEŞİLLENME”, “KISMET KAPAMA” VE “MARTUFAL ÇEKME”
ÂDETLERİ**

Serdar Uğurlu*

ÖZET

Hidrellez geleneği, Türk dünyasının neredeyse tamamında kutlanmaya devam edilen mevsimlik bayramlardandır. Hidrellez günü, halk arasında, yeryüzünde Hızır ve İlyas'ın bir gül ağacı altında buluştukları gün olarak, kutsal kabul edilmiştir. Aslında bir görüşe göre, Hidrellez bayramının Türkler arasında kutlanmaya başlanması, Nevruz bayramının başkalaşmasıyla ilişkilendirilebilir. Anlaşılacağı üzere Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra, Nevruz âdetlerini Hidrellez adı altında sürdürmeye devam etmişlerdir. Öyledir ki Nevruz Bayramı kutlaması Anadolu ve Balkanlardaki Türkler arasında neredeyse tamamen unutulmuş yerini Hidrellez âdetleri almıştır. Bu Hidrellez geleneği, Miladi takvime göre 6 Mayıs'ta kutlanır. Önceden geçerli olan Rumi takvime göre ise bu gün 23 Nisana denk gelmektedir. Rumi takvime göre bir yıl iki bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölüm 6 Mayıs ile 8 Kasım arası olan süredir ve bu süre Hızır günleri adıyla bilinir. Bu bölüm ayrıca yaz mevsimini oluşturur. İkinci bölüm ise 8 Kasım ile 6 Mayıs arası olan süredir ve Kasım günleri şeklinde bilinir. Bu bölüm de kış mevsimini oluşturur. Bu bağlamda Rumi takvime göre, soğuk kış mevsiminin bitip sıcak yaz aylarının başlayacağı gün 6 Mayıs olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da bu günün Türkler tarafından kutlanıp bayram haline getirilmesi için yeterli bir sebeptir. Anadolu'da günümüzde yazın başlangıcı olan 6 Mayıs'ta dair çeşitli kutlamaların yapılmaktadır. Balkanlar'da yaşamakta olan Türkler arasında da çeşitli kutlamalar dikkatleri çekmektedir. Bir Balkan ülkesi olan Makedonya'da bu türden uygulamaların hala devam ettiği Türk bölgeleri tespit edilmiştir. Bu çalışma daha çok Doğu Makedonya-Valandova, Konçe ve Manastır bölgelerindeki var olan Hidrellez âdetlerine dair bir saha çalışması niteliğindedir. Bu bölgelerdeki Türklerin Hidrellez geleneklerine dair sözlü

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, sugurlu@ibu.edu.tr

geleneklerindeki maniler, yemek türleri ve kutlama şekilleri de çalışmaya alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hıdırlez, yeşillenme, martufal geleneği, Valandova, Çalıklı.

**“GREENING”, “FORTUNE CLOSURE” AND “MARTUFAL”
TRADITIONS OF HIDRELLEZ IN VALONDOVA REGION, MACEDONIA**

ABSTRACT

Hidrellez tradition is one of the seasonal festivals, which is continually celebrated in nearly whole Turkish world. It is accepted by people that Hidrellez is a holy day, when Hızır and Elijah met under a rosebush on earth. In fact, according to a point of view, alteration of Nawruz festival initiated celebration of Hidrellez festival among Turks. As it is understood, Turks have maintained Nawruz traditions under the name of Hidrellez, after they accepted Islam religion. In fact, celebration of Nawruz is nearly forgotten among Anatolian and Balkan Turks and Hidrellez took its place. This Hidrellez tradition is celebrated on May 6th according to the gregorian calendar. It corresponds with April 23rd according to julian calendar, which was According to julian calendar, a year consists of two periods. The first period is between May 6th and November 8th and this period is known as Hızır days. Also, this period forms summer. The second period is between November 8th and May 6th and known as November days. This period forms winter. In this context, according to julian calendar, the day, when the cold winter days finish and hot summer days start corresponds to May 6th. And this is the reason why this day is celebrated by Turkish people and became a festival. Today, there are different celebrations in Anatolia for May 6th, which is the start of summer. Different celebration among Balkan Turks also draw attention. In Macedonia, being a Balkan country, some Turkish regions were found, where these traditions still continue. This study as a fieldwork, mostly handles Hidrellez customs, existing in East Macedonia-Valandova, Konche and Bitola regions. This study involves Turkish poems in oral tradition, foods and celebration types regarding Hidrellez traditions of Turks in these areas.

Anahtar Kelimeler: Hidrellez, greening, martufal tradition, Valandova, Çalıklı.

1. Giriş

1.1. Hidrellez ve Nevruz Bahsi

Hidrellez, kadim Türk kültüründe yeni yılın ilk gününün kutlanmasına dair bir gelenektir ve bu geleneğe göre de o ilk gün 6 Mayıs'tır. İslam öncesi dönemde ise bu ilk gün 21 Mart olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski dönemin takvimleri de bu tarihe göre düzenlenmişlerdir. “Türkler, en eski sözlü gelenek dönemlerinden beri 12 Hayvanlı Türk

Takvimi olarak adlandırılan ve bahar mevsiminde geceyle gündüzün eşitlendiği 21 Mart gününü “yılbaşı” sayan ve bu ilk günü törenlerle kutlayan bir takvim kullanmışlardır.”¹ Yılbaşı diye tabir edilen tarih sonraki süreçte Türklerin İslamlaşması ve bunun dışındaki pek çok sebebe binaen 6 Mayıs’a sabitlenmiştir. İslâmî dönemde de “Eski 12 Hayvanlı Türk Takvimi, Selçuklu Sultan’ı Melikşah tarafından yeniden düzenlenerek 21 Martı yılın ilk günü sayan “Celali takvim” yapılmış ve bu gün törenlerle kutlanmıştır.”² “O tarihten Cumhuriyet dönemine kadar kurulan Karakoyunlular, Akkoyunlular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar gibi Türk devletlerinde resmi yılbaşı bayramı olarak kabul görmüştür.”³ Nevruz ile Hidrellez tarihleri zaman içerisinde bir birine yaklaşmış ve hatta karışmıştır. “Türk dünyasının ortak kültürel değerlerinden biri olan Nevruz’la ilgili kutlamaların çok eski bir tarihi vardır. Nevruz, daha çok eski Türklerin ve İranlıların yılbaşı kabul ettikleri yeni gün anlamına gelen geleneksel bir bayramdır. Bir bakıma Türklüğün Ergenekon’dan çıkışını veya kurtuluşunu simgeleyen bu bayram, Türkistan’dan başlayarak Balkanlar’a kadar bütün Türk devlet ve topluluklarında büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Bu geniş coğrafyada onun Ergenekon Bayramı, Yeni Gün, Bahar Bayramı, Baba Marta, Sultan Nevruz, 14 Mart v.b. gibi isimler altında kutlandığını görüyoruz.”⁴

Bugün Türk dünyasında Nevruz’a karşı hala aynı alaka gösterilmeye devam edilmektedir. “Türkiye folklorunda “Sultan Navruz”, “Yılsırtı”, “Mart Bozumu”, “Mart Dokuzu”, “Mereke”, “Ergenekon”, “Yörük Bayramı” gibi adlarla da anılan Nevruz, kuzey yarımkürenin Altaylardan Balkanlara uzanan geniş coğrafyasında birçok bağımsız veya özerk devlet, halk ve topluluk tarafından çok farklı mitolojik anlamlar yüklenerek ve ritüellerle zenginleştirilerek yılbaşı olarak kutlanmaktadır.”⁵ Günümüzde ise gerek Balkanlar’da ve gerekse de Anadolu’da olsun yeni yılın başlangıç günü olarak 21 Mart’tan ziyade 6 Mayıs daha fazla yerleşmiş durumdadır.⁶ Her yerde kesinlikle böyledir denilemese de Türklerin yaşadığı coğrafyaların önemli bir bölümünde bu hale gelmiştir denilebilir.

Hidrellez geleneği, “Orta Asya, Anadolu, İslamiyet ve ortak Balkan kültürünün besleyip günümüze getirdiği kökü Orta Asya kültürüne dayalı, İslâmî renge bürünmüş mevsimlik bayramların uzantısı bir ritüeldir.”⁷ Kışın bitip yaz günlerinin başlayacağı güne yani 6 Mayıs

¹ Oğuz, M. Öcal. (2005). “Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye’de Nevruz/Yeni Gün”. *Millî Folklor*, 2005, Yıl 17, Sayı 65, s.6.

² Oğuz, M. Öcal. (2005). *age*. s.6.

³ Öztürk, Mürsel (1997), “Nevruz”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Kültür Bakanlığı*, Yıl: 5, Sayı:12, s.8, Ankara,

⁴ Hasan, Hamdi. (2006). “Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hidrellez Kutlamaları İle İlgili Âdet ve Uygulamalar”, *Hikmet Uluslararası İlmî Araştırmalar Dergisi, ADEKSAM, Gostivar-Makedonya*, s.21.

⁵ Oğuz, M. Öcal. (2005). *age*. s.5.

⁶ Bu tarihle ilgili istisnalar elbette hala mevcuttur. Örneğin Makedonya-Ohri Türkleri arasında Hidrellez âdetleri “14 Mart âdetleri” adı altında hala her yıl Mart ayında düzenlenmeye devam edilmektedir. Buna Anadolu’dan da birçok örnek ilave edilebilir. Örneğin Iğdır ve çevresinde Hidrellez âdetlerinin Mart ayında düzenlendiğine dair Öcal Oğuz’un saptamaları vardır ve şu şekildedir: “Iğdır ve çevresinde 19 Mart’ı 20 Mart’a bağlayan gece genç kız ve erkekler tanrıdan bir dilek dileyerek akarsuda yıkanır ve en az üç defa suya girip çıkarlar. Sabah erken kalkılarak taze su içilir, hayvanlara da taze su verilir. Evinden yeni cenaze çıkanlar bile bayrama katılmak zorundadır. O gün yas tutmak günah sayılır.” Oğuz, M. Öcal. (2005). “Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye’de Nevruz/Yeni Gün”. *Millî Folklor*, 2005, Yıl 17, Sayı 65, s.7.

⁷ Artun, Erman. (1990). “Tekirdağ’da Hidrellez Geleneği” *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara. s. 4.

gününe bu nedenle “Hızır Günü”⁸ adı verilmektedir. “Hıdrellez, ilkbaharın gelişi, yazın başlangıcıdır. Baharın gelişi şenliklerle kutlanır.”⁹ Hıdrellez ile Nevruz bayramları bu noktada birbiri ile karıştırılmaktadır. Nevruz, Türkler arasında baharın gelişi ile kutlanırken, Hıdrellez ise daha çok yaz mevsiminin gelişinin kutlanmasına dairdir. Yani aslında “Hıdrellez yaz başlangıcıdır. Yaz ve kışın ayrılışıdır. Bir yıl Hızır Günleri ve Kasım Günleri diye ikiye ayrılır. Mayıs’ın altısında Hızır günleriyle yaz başlar 186 gün sürer, Kasım’ın sekizinde Kasım günleri başlar 179 gün sürer. Hıdrellez’de baharın gelişi kutlanır, insanlar yaza bayram sevinciyle karşılık verirler. Yazın gelişi bayramdır. Eskiden Çoban Bayramı da denirdi.”¹⁰ “Aslında astronomik olarak da 6 Mayıs doğru bir tarihtir. 5 Mayısı 6 Mayısı bağlayan gece, güneş ülker burcuna girer ve yaz başlar.”¹¹ Türkiye’de bölgeler arasında zaman içerisinde kullanılmış olan farklı takvimler nedeniyle, tarih noktasında bazı değişiklikler görülebilmektedir. Örneğin; “Halk arasında Rumi Takvime göre “Yedi Mayıs” ya da “Mayıs Yedisi” olarak adlandırılan bu gün, Miladi Takvime göre, 20 Mayıs’tır. Bu nedenle Giresun gibi, bazı yörelerimizde Hıdrellez 20 Mayıs’ta kutlanır.”¹² Ancak bu türden farklı tarihler, Türk kültür dünyasının geneline yaygın değildir.

Bazı bölgelerde ise her iki bayram birlikte anılmakta hem yılbaşı hem de bahar bayramı olarak kabul edilmektedirler. “İran’da ve Türkî Cumhuriyetlerde Nevruz, Hıdrellez, Ergenekon, Sümer’de A-ki-til, Akadlar’da Akitu, Babil’de Zakmu, Romanlarda Kakava, Ortodokslarda Aya Yorgi, Katolikler arasında St. Georges, Yahudilikte Pesah olarak bilinen bahar bayramları”¹³ ayrıca yeni yılın da kutlandığı kutsal dönemlerdir.

1.2. Hızır Miti

Türkler genelde Hıdrellez geleneğinin Hızır ile İlyas Aleyhisselam’ın bir araya geldiği 6 Mayıs gününün kutsanmasıyla oluştuğuna inanmaktadırlar. “İslam dünyasının mitolojisine göre İlyas denizi korumak için yaratılan bir peygamberdir. Türk halkının inancına göre Hızır ölümsüzdür ve her yıl 6 Mayıs günü dünyayı dolaşır tabiatı canlandırarak fakir ve bahtsızlara daima yardım etmeğe hazırda bulunduğu halkta inanç vardır.”¹⁴ Halk inanışlarında yer etmiş olan bu mitolojik kahraman ayrıca topyekûn baharın da başlatıcısıdır. Ona Hızır denilmesinin bir nedeni de budur çünkü “Arapça aslı *El-Hadır* olan Hızır, hemen bütün kaynaklarda isim değil lakap olarak değerlendirilmiştir. Bu kelime bazı kaynaklarda *el-Hadr*,

⁸ Artun, Erman. (1990). *age*. s.4.

⁹ Artun, Erman. (1990). *age*. s.4.

¹⁰ Artun, Erman. (1990). *age*. s.4. ; “Eski Türk Takviminde yıl iki ana bölüme ayrılır. 6 Mayıs - 8 Kasım arasındaki 186 günlük bölüme Rüz-ı Hızır (Hızır günleri, yeşil veya yeşeren günler); 9 Kasım -5 Mayıs arasındaki 179 günlük bölüme de Rüz-ı Kasım (Kasım günleri) denir. Buna göre Hıdrellez, Hızır günlerinin ilk”, Sermet Muhtar Alus (1951) “*Rüz-u Hızır*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Haziran, Yıl.2, C.1, S.23, s.354. ; Alaaddin Uca,(2007). “*Türk Toplumunda Hıdrellez P’ A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 34 Erzurum, s.114.

¹¹ Günay, Umay (1990), “Ritüeller ve Hıdrellez”, **Millî Kültür**, Mayıs 1990, s.72, s.11.

¹² Bilgehan Atsız Gökdağ, (?)“Doğu Karadeniz Bölgesinde Eski Türk İnançlarının İzleri”, <http://www.kultur.gov.tr,belgeno=20086,s.3>’den aktaran Alaaddin Uca, (2007). “*Türk Toplumunda Hıdrellez P’ A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 34 Erzurum, s.114.

¹³ Demir, Sema. (2005). “*Karanlıktan Aydınlığa Kıştan Bahara Geçiş, Hıdrellez*”. **Millî Folklor**, 2005, Yıl 17, Sayı 65, s.17.

¹⁴ Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). “*İlkbahar Hıdrellez Bayramı Kaynaklanma İzleri*” **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 295, Makedonya, s.97.

el-Hıdır şeklinde kaydedilmişse de doğrusunun *el-Hadır* olduğu kabul edilmiştir.”¹⁵ “Adı geçen kelime Arapça’da yeşil, yeşillik, yeşilliği çok olan yer anlamına gelen “El-Ahdar” kelimesinden gelir. Bazı kaynaklarda “El-Hıdır / El-Hadr” şeklinde yer alan “El-Hadır”, Türkler arasında “Hızır” ya da “Hıdır” şeklinde kullanılmaktadır.”¹⁶ Bu bağlamda Hızır kelimesi ile ilgili pek çok farklı malumatın da yazılı ve sözlü gelenekte zaman içerisinde oluşmuş olduğunu görebilmekteyiz. Hızır’ın kimliği, adı ve lakabı ile ilgili daha pek çok tafsilata yerli ve yabancı araştırmacıların çalışmalarında rastlamak mümkündür ancak konumuzdan uzaklaşmamak adına Hızır mevzusuna daha fazla girmeyip bu kadarıyla kifayet etmeyi yeterli görüyoruz.¹⁷

2. Makedonya’da Hıdrellez

Türk topluluklarına hâkim olmuş olan Hıdrellez geleneği, Makedonya’da da karşımıza çıkmaktadır. Buradaki Türklerin kültürlerinde Hıdrellez ve Nevruz’a dair pek çok ritüele rastlanmış; bunun yanında bu geleneklerin çeşitli ritüellerinin zaman içinde birleşmiş olduğuna şahit olunmuştur.

Hıdrellez’in bu coğrafyada İslam öncesi dönemden kalmış olan Nevruz’un bir devamı şeklinde sürdürülmesi; bir bahar bayramı hüviyetinde kutlanıyor olması ve hatta İslam’a aykırı pratikleri de ihtiva etmesi nedeniyle, Osmanlı dönemi Makedonya’sında, Müslüman Üsküp ulemasının tepkisine neden olmuştur. Üsküp uleması işi ilerleterek müftülüğe bu geleneğin Müslümanlar tarafından uygulanmasının yasaklanması için baskı dahi yapmıştır. “Sonunda müftülerden biri, Hıdrellez’i kutlamanın Hz. Muhammed’in doğum gününü kutlamaktan başka bir şey olmadığını iddia edince hocalar sakinleşmiş ve bu günün kutlanmasını engellemeye bir daha kalkışmamışlardır. Gerçekten Hazreti Muhammed, Rebiülevvel ayında dünyaya gelmişti. Rebiülevvel yaz demektir. Rebiülevvel de ilkbahar anlamına gelir. Böylece müftünün Hıdrellez gününü kutlama varsayımının teolojik bakımdan da güçlendirmiş olduğu görülür.”¹⁸ Hıdrellez için Makedonya Türkleri “Edirlez” veya “Ederlez”¹⁹ gibi kelimeleri sıklıkla kullanmaktadırlar. Ancak Makedonya’daki Sırp ve Makedon gibi yerli halklarla fazla etkileşime geçmemiş olan dağ Yörükleri, kelime başlarındaki ‘h’ sesini telaffuz edebildiklerinden dolayı, bu kelime diğer bölgelere nispeten “Hıdırlez” şeklinde söylenmeye devam edilmektedir.

Hıdrellez bayramı, bir Balkan ülkesi olan Makedonya sınırları içerisinde Üsküp, Gostivar, Kalkandelen-Tetova, Pirlepe, Resne, Koçani, Ohri, Manastır-Bitola, Struga, Köprülü-Velez, Mavrova-Debre, Kocacık, Novak, İştip, Kumanova ve Berova gibi yerleşim

¹⁵ Ocak, Ahmet Yaşar, (2007), “İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü” **Kabalıcı Yayınları**, İstanbul, s.58.

¹⁶ Ocak, Ahmet Yaşar, (1990), “İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü”, **Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.**, s.60-61’den aktaran, Enver Aras. “Türklerde Hıdrellez Geleneği”, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl 14, Sayı:54, s.39

¹⁷ “Hızır” kültü ile ilgili daha fazla malumata, Ahmet Yaşar Ocak’ın “İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü” adlı eserinden ulaşılabilecektir. Eserin 2007 **Kabalıcı Yayınları** baskısına göre 58-66 sayfaları arasında gerekli malumatlar mevcuttur.

¹⁸ Eren, İsmail. (1984). “Üsküp’de Hıdrellez Âdetleri”. **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 190, Makedonya, s.108.

¹⁹ Ago, Arif (1983), “Ohri, Radoviş ve İştip İlçelerinde Yaşayan Türk Halkının Hıdrellez Âdeti ile Manileri”, **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 174, Yıl: 1983, s.124.

yerlerinde, her sene Mayıs ayının altısında gerçekleştirilen etkinliklerle kutlanmaya devam edilmektedir. Makedonya’da Türklerin yaşadıkları bütün bu bölgelerde farklı farklı şekillerde olsa da Hıdrellezin kutlanmaya devam edildiği görülmüştür. Bizim çalışmamızda ise daha çok Doğu ve Güney Doğu Makedonya üzerine yoğunlaşmıştır. Yani daha çok Valandova bölgesi üzerinde ve kısmen de olsa Radoviş, Manastır ve Ohri üzerinde yoğunlaşmıştır. Doğu Makedonya’nın Valandova bölgesi ise çalışmamızda merkezi bir öneme sahiptir. Bu bölgedeki Türk köylerinden olan *Çalıklı*⁽¹⁾ ile *Bahçebosu*⁽²⁾ köylerine ve civar bölgelere dair gerçekleştirdiğimiz gezilerde, özellikle Hıdrellez geleneği çerçevesinde pek çok kadim âdet ve uygulamanın hâlâ devam ettirildiği görülmüştür.

Burada hemen belirtmek gerekir ki Makedonya’nın Valandova bölgesi sadece bu iki Türk köyünden ibaret değildir. Bu bölgede ayrıca *Bayrambosu Köyü*⁽³⁾, *Dedeli Köyü*⁽⁴⁾, *Çeştova Köyü*, *Çepelli Köyü*, *Kayalı Köyü*, *İzleş*, *Cumabosu*, *Çavuşlu*, *Memişli*, *Kurdhamzalı*⁽⁵⁾, *Durutlu*⁽⁶⁾, *Urgancılı*, *Ormanlı*⁽⁷⁾, *Buluntulu*, *Piristan*⁽⁸⁾, *Koçullu*⁽⁹⁾, *Durolobosu*⁽¹⁰⁾ ve *Gökçeli Köyü*⁽¹¹⁾ olmak üzere tespit edebildiğimiz toplam on sekiz Türk köyü daha bulunmaktadır. Bu köylerin hepsinde maalesef hayat vardır diyemiyoruz. Bu on sekiz köyün bir kısmı boşalmış bir durumdadır. Bu sayının ise aslında yaşanan göçler öncesinde yetmiş kadar olduğu, yöre insanının bize aktardığı bilgiler arasındadır.²⁰ Göçler, bölgeyi kültürel ve nüfus anlamında neredeyse çökertmiştir. Bölgedeki Türk folkloru göçler ile yok olma noktasına kadar gelmiştir. Geçmişteki yaşanmış olan büyük göçlerin dışında günümüzde de ekonomik nedenlerle Türk köylüler göç etmeye ve bölgeyi boşaltmaya devam etmektedirler. Bu nedenle buradaki yaptığımız saha çalışmaları ve folklorik derlemeler ayrıca önem kazanmaktadır. Bölgenin Türk folkloru, Türk ağzı tamamen silinmeden önce her türlü derleme yöntemleri ile bu folklorun kayıt altına alınması gerekmektedir. Çalışmamızın işte bu bakımdan önemli bir hatırlatma vazifesini de göreceğini düşünmekteyiz.

Çalışmamız esnasında bölgede karşımıza Hıdrellez âdetleri çerçevesinde “yeşillenme âdeti”, “kısmet kapama âdeti”, “Hıdrellez çömleği âdeti” ve “Martufal çekme âdeti” gibi âdet ve uygulamalar çıkmıştır. Bu âdet ve uygulamalar, aslında Türklerin kadim din ve gelenek mirasının günümüze aksetmiş olan bakiyeleridirler. En eski Türklerden günümüze kadar uygulanmaya devam edilen bu ritüeller, baharın ya da yazın gelişinin kutlandığı veya kutsandığı geleneksel inanış törenlerinden derin izler taşımaktadırlar.

Makedonya Türkleri farklı bölgelerde olsalar da Nevruz ve Hıdrellez gibi etkinliklerde bir araya gelip ortaklaşa olarak kutlamaktadırlar. Toplanılan yerler ise genelde bir dere kenarı, yeşillik bir bölge, dağ ve tepelerin yeşil çayırıkları, değirmen başları, türbe ve yatır kenarları gibi bölgelerdir. Köprülü-Velez’de Müslüman ahali bugünü hala 1 Mayıs sabahı şehri ikiye bölen nehrin kenarında toplanarak kutlamaktadırlar. Ayrıca Makedonya’nın diğer bölgelerine

²⁰ Kaynak Kişi: Adil Bahar, 1954 Makedonya-Valandova’ya bağlı Koçullu Köyü doğumludur. İlkokulu Bahçebosu Yenigün İlkokulunda okuduktan sonra geçim şartları nedeniyle 1969 yılında Türkiye’ye ailece göç etmişlerdir. Türkiye’de de geçim şartlarının zor olması nedeniyle yüksek okula gidememiş, hemen iş hayatına başlamıştır. 1970 yılında şişe cam Paşabahçe fabrikasında kristal dekorcu olarak işe başlamış, 1974.te askere gitmiştir. 1995 yılında emekli olmuştur. Göçten sonra iki kez doğduğu köyüne gidebilmiştir. Halen köyünde ve civar köylerde akrabaları bulunmaktadır. Doğduğu evi ayaktadır. Bugün kendisi İstanbul’da ikamet etmektedir.

dağılmış olan tekke ve tarikat mensupları da bu gün için aynı yere gelip etkinliklere katılmaktadırlar. Manastır Türkleri ise eski zamanlarda “Eğri Değirmen” denilen bir değirmenin etrafında toplanırlarmış. Valandova bölgesindeki Türk köylüler birlikte yaylalara, dağ ve tepelere çıkarak bu günü değerlendirirler. İştîp’teki Türkler öğrendiğimize göre şehrin Yukarı Mahallesiindeki **Hüsamettin Paşa Camisinin**⁽¹²⁾ yanındaki **Meydin Baba**⁽¹³⁾ türbesine ve ayrıca diğer baba türbelerine çıkarılmış. **Konçe’de**⁽¹⁴⁾ yaşayan Türkler ise yakın zamana kadar, bölgedeki diğer Türk köyleri ile birlikte “Gazi Nevruz” dedikleri, Konçe yakınlarından geçen Krika Lakoviça Deresi kenarındaki Gazi Evrenos Bey’in babası Pranko Lazarat’ın²¹ (**Pranko İsa Beg Türbesinin**)⁽¹⁵⁾ olduğu yerde toplanır ve kutlamalarını yaparlarmış. Türbeye “Gazi Nevruz” diye isim takılmasının nedenini Konçeli Hüsein Recepov’un yeğeni olan Cengiz Kurt tarafından şu şekilde açıklamaktadır:

“1840 (1230) yıllarında yaşamış olan, İbirlî köyünden Konçe’ye göç eden ve burada büyük zenginlik kuran Bekir Efendinin Gülbahar adındaki kızının torunlarına, yani hala yaşamakta olan Eyvaz Hüsein’in (Konçe’de uzun zaman imamlık yapan şahsın) anlattıklarına göre, şöyle diyor: Gülbahar nenem (ninem) bu türbe Gazi Nevruz’un türbesi imiş diyordu. Burada Gazi Nevruz’un naşı toprağa verilmiş. Bir cephede savaşta yaralanmış ve çok kan kaybından da bu türbenin yerinde vefat etmiş. Onun adına da bu türbe burada yapılmış. O dönemlerde her yıl buralarda panayırlar kurulmuş, insanlar da aileleri ile yakın köylerden buraya gelip burada onu anıyorlarmış. Bu anma, ya da panayır kurma günü, hıdırlaze 30 (otuz) gün var iken yapılırmış yani 5-6 Nisanda. “Blagoveç”, Türkçesi “tatlılık” günü adında da anılırmış. Dedikleri gibi burada; Konçe’den, Rakitse’den, Lipovik’tan ve diğer Türk Köylerinden insanlar toplanırmış. Eski imamımız-hocamız olan aynı Eyvaz Hüsein²²’in anlattıklarına göre de, Konçe camisi tarih içinde büyük bir yangına uğramış ve o zamanlarda camide büyük bir kitap hazinesi mevcutmuş, o yangında da camideki kitap hazinesi de yanmış ve kül olup tarihe karışmış. O kitap hazinesinde de mutlaka bu yöre hakkında bir sürü bilgi mevcutmuş fakat bilgilerde yangınla beraber yok olmuş. Tabi ki, bu bilgiler Gülbahar ‘ninemizin’ anlattıklarına göredir, ama iyi bir bilgi kaynağıdır.”²³

Üstelik bu etkinlikler Türk töresinden sayıldığı için bağlılıkları da o derece fazladır. Az önce zikrettiğimiz “Yeşillenme âdeti” işte bunlardan sadece birisidir ve Doğu Makedonya’nın Valandova Belediyesine bağlı Çalıklı Köyü’nün Türk sakinleri tarafından, Hidrellez âdetleri çerçevesinde uygulanmaya devam edilmektedir. Benzerlerine Anadolu sahasında da rastladığımız bu âdet ile ilgili uygulamalar şöyledir:

²¹ Bknz: Ayşegül Kılıç (2011), “Evrenos Bey’in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme”, **BELLE TEN**, c. **LXXV**, S.274, **TTK** Ankara (Aralık) 2011, s. 745-768.

²² Kaynak Kişi: Hüsein Recepov, ilkokul mezunu, eski Konçe imamı, 87 yaşında.

²³ Kaynak Kişi: Cengiz Kurt, Konçe doğumlu, İktisat Mezunu, Din İşleri Müşaviri Yardımcısı, yaş 26. İfade ettiğine göre bu türbede yatan kişi aslında Pranko İsa Beg iken halk arasında bu isim yerine Gazi Evrenos’un ismi zamanla öne çıkmış ve Konçeli Türklerin ağzında Evrenos’tan Nevruz’a ve oradan da Gazi Nevruz’a dönüşmüştür. Pranko İsa Beg, Gazi Evrenos’un babasıdır ve Sultan I. Murat Han zamanında Balkanların fütuhati esnasında Konçe yakınlarında Krika Lakoviça Deresi kenarında gerçekleşen bir mücadeledede şehit olmuştur. Daha sonra türbesi oğlu tarafından yani Pranko İsa Beg tarafından şehit düştüğü yere yapılmıştır. Bknz. Ayşegül Kılıç (2012), “Evrenos Bey’in Babası Pranko Lazarat’ın (Pranko İsa) Vakfı ve Türbesi”, **Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi**, GAMER, c.I, S. 1, Ankara 2012, s. 87-99.

2.1. Yeşillenme Âdeti

Valandova bölgesindeki yöre insanı, Hidrellez'e bir hafta kala evlerde temizlik yapmaya başlarlar. Temizlik Hidrellez günü devam etmez. Çamaşır-bulaşık yıkanmaz. Ev işleri yapılmaz.²⁴ Hidrellez sabahı ise yöre halkı henüz güneş doğmadan önce "Yeşillenmek" için evlerinden çıkarlar ve civardaki dağlara ya da yüksek tepelerdeki bayırlara doğru giderler. Bunu yaparlarken de komşuların duyacağı bir sesle onları da çağırırlar ki uykuda olan kimse kalmasın. Eğer Hidrellez sabahı uykuda geçirilirse bütün senenin de böyle uyuşuk-uykulu²⁵ geçeceğine inanılır.

Aynı inanışa Üsküp Türkleri arasında da rastlanılmaktadır.²⁶ Hatta eski dönemde Hidrellezi kutlayan Arnavutlar da bu noktaya özellikle dikkat ederlermiş. Köylerde yaşayan Arnavutlar genç, yaşlı ve çocuk farkı olmaksızın Hidrellez gecesi sabaha kadar uyumazlarmış. Hava nasıl olursa olsun yakındaki dereye gidip yıkanır ve kimsenin de uyumaması için sabaha kadar göğesini silah atarlarmış.²⁷ Bu tarihte dereye girilip yıkanılması risklidir çünkü bazı mayıs aylarında kar ve kışın sertliği ile karşılaşılabilir. Hatta bu doğrultuda sözlü kültürde "Hidrellez yaz kapısı, yedi gün sürer tipisi" şeklinde bir atasözü de vardır.²⁸ Ancak havaların sertliği dahi, bu ve buna benzer uygulamaları pek de engelleyememiştir. Bunda o gecenin sabahına kadar gökten yeryüzüne nur yağdığına, akarsuların ve derelerin de bu nedenle nurlandığına dair olan inancın da etkili olduğu söylenebilir.

Hidrellez sabahının uyanık olunması âdetine, Makedonya'nın pek çok farklı bölgesinde olduğu gibi Valandova-Dedeli Köyünde rastlanılması da mümkündür. Diğer birkaç âdet ile birlikte Sebahattin Sezair'in²⁹ derlemesine göre bu âdet aynen şu şekilde geçmektedir:

*"Saba olunca erkez dünne kalkar çünkilim ıdırlez sabası geç kalkarsen yılın sonuna kadar uykulu olurmuşun. Dün'ne kalkın ney erkez bir çimenlik yere gider orada yuvarlanır. Elini yüzünü çimenlere sürer arısı sızısı burada kalsın der. Sora orada bulunan bir kalın avıca belini dayar, beli odun gibi kuvetli olsunmuş dey. O gün yolda giderken gençler birbirini çarı mesela?
-Ey, Fatime bak bana! der. Fatime de.*

²⁴ Kaynak Kişi: Sejljan Latifova, Valandova-Çalık Köyü, Öğrenci, Yaş:20

²⁵ Kaynak Kişi: Burcu Ali, Valandova-Çalık Köyü, Öğrenci, Yaş:21, Ayrıca benzer uygulamalara Anadolu'da da rastlanılmaktadır. Bknz: Artun, Erman. (1990). *age*. s.12.

²⁶ Eren, İsmail. (1984). *age*. s.108.

²⁷ Eren, İsmail. (1984). *age*. s.107. & Bugün bu âdet Üsküp, Gostivar ve Tetova (Kalkandelen) Arnavutları arasında yılbaşı gecesinde değişik bir şekilde de olsa uygulanmaya devam etmektedir. Yılbaşına yaklaşık bir ay kala Arnavutlar evlerine havai fişekler ve maytap gibi patlayıcıları biriktirmeye başlarlar. Bir ay boyunca epey bir masraf yaparak biriktirdikleri onca maytap ve havai fişegi ise yılbaşı gecesi yani 31 Aralığı, 1 Ocağa bağlayan gece sabaha kadar patlatarak bitirirler. O gece neredeyse bütün şehir sabaha kadar ışıl ışıl olur ve hiç bitmeyen patlama seslerinden ötürü kimseler rahat bir uyku çekemez.

²⁸ Alaaddin Uca, (2007). "Türk Toplumunda Hidrellez P" A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 34 Erzurum, 115.

²⁹ Sebahattin Sezair, Makedonyalı bir Türk'tür. Makedonya'nın değişik bölgelerinde eşi ile birlikte öğretmenlik yapmış ve emekli olarak Kocacık köyüne yerleşmiştir. Kendisi ve eşi ile tanışmamız Kocacık ziyaretlerimiz esnasındadır. Çalıştığı Türk köylerinde ve kasabalarında bulunduğu süre zarfında, folklorik kültür ürünlerini derlemiş ve bu derlemelerini değişik zamanlarda Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi'nde yayınlamıştır. Oğlu Caner Sezair ile birlikte aynı evde ikamet etmektedirler. Bugün Caner Sezair baba mesleği olan öğretmenliğe Kocacık'ta lisede devam etmektedir.

-Ey derse - çağırın:

-Ben seni çarmam'a kuvetini çarıyım. Sana karası bana parası der. O aldanan ise buna çok üzülür. Çünkü kuvetini aldılar. O gene başka birini aldatm'a bakar."³⁰

Sebahattin Sezair'in derlemesinde görüldüğü üzere, Hidrellez sabahı erken kalkılması ve çimenlik alanlara gidilmesi önemli uygulamalardır. Bu gün yeşile dokunulması, yeşile el yüz sürülmesi, yeşilde yuvarlanması bölgedeki en eski Hidrellez âdetlerindedir. Çalıklı'da da 6 Mayıs sabahı yöre halkı aynı Dedeli'deki gibi erkenden kalkıp, dağların yamaçlarına, kırlarına çıkar, nerede daha yoğun bir yeşillik, çimenlik ya da daha fazla ağaçlık ve çiçeklerle örtülü bir alan görse, genci-yaşlısı, kadını-çocuğu herkes bu yeşilliklere, çimenliklere uzanır ve ardından yuvarlanırlar.³¹

Çimenlerde yuvarlanmanın kişileri gelecek sene içerisinde hastalıklardan koruyacağı ya da hastalık varsa hastalığın iyileşeceği, eskiye nazaran daha sağlıklı, dinç, rahat ve mutlu bir sene sürüleceği ve her şeyde bir yeniliğin meydana geleceği şeklinde yorumlanmakta ve buna da inanılmaktadır.³² Radoviş'e bağlı Konçe kasabasında ise sabah erken vakitte kalkıldıktan sonra yapılan ilk iş, *köy çeşmesine*⁽¹⁶⁾ gidilerek el yüz yıkanması ve bu esnada suyun el ile başın arkasına doğru serpilmesidir. Böylelikle gelecek senenin daha sağlıklı ve güçlü geçirileceğine inanılır.³³ Çalıklı'ya tekrar dönecek olursak çimenlerde yuvarlanma faslı bittikten sonra ise sırada "Yeşillenme" âdetinin ikinci faslı olan ağaçlarla ilgili olan ritüellerin uygulanması faslına geçilir. Örneğin çimenlerde yuvarlanan bir kişi hemen ardından bir dut ağacına sarılır ve "dud dud ağrımı yut" der.³⁴ Bölgede, dut ağacının hastalıkları, dertleri, sıkıntıları temas yolu ile kişiden alıp kendisine çektiği ve kişiyi bu sıkıntılardan kurtardığı inancı yaygındır.

Ağaçlarla ilgili ritüellerin uygulandığı bir diğer ağaç türü ise nar ağacıdır. Aynı şekilde kişiler nar ağacına da sarılırlar. Yöredeki Türklerde nar ağacının soyu çoğaltacağına dair bir inanış vardır. Nar meyvesinin bol taneli ve kan renginde olması, doğal olarak beraberinde benzeşmeyi de getirmiş, soyun kuvvetli ve çok olacağına dair inanışı da kuvvetlendirmiştir. Bölgede gebe kalamayan yeni gelinlere, pek çok farklı uygulamanın yanında nar meyvesinin de yedirilmesi buna bir işarettir.³⁵

³⁰ Sezair, Sabahattin. (1967). "Folklorumuzdan Derlemeler, Dedeli Köyü İdrlez Geleneği ve Manileri", **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 16, s.71-72.

³¹ Kaynak Kişi: Sejljan Latifova,; Benzer uygulamalara Anadolu coğrafyasında da rastlanmaktadır. Bknz.: Cingöz, M. Emine. (1990). "Tokat'ta Hidrellez". **age**. s.47. ; Çelik, A. Çetin. (1990). "Edirne ve Çevresi Hidrellez Geleneği" **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara. s.63.

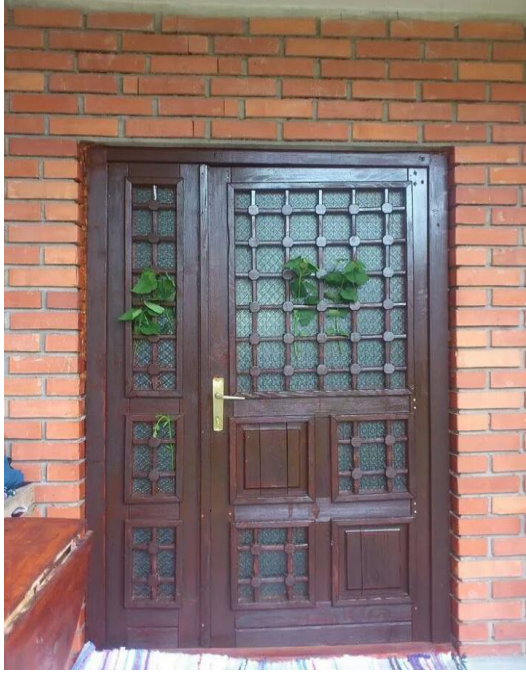
³² Kaynak Kişi: Adil Bahar, Valandova-Koçullu Köyü, Emekli, Yaş:61; Buna benzer pekçok yöremizdeki benzer uygulamalardan birine de Tekirdağ'da rastlamaktayız. Burada ise "Güneş doğmadan önce kırlara çıkılır, çiçek ve otların üstündeki çiğler toplanır, ele, yüze sağlık ve siğilleri yok etmek için sürülür. ... Çiğle el, yüz yıkama olayının diğer adı *Tendiriz Olma*, vücudun canlı, diri olmasıdır." Artun, Erman. (1990). **age**. s.10. ; Cingöz, M. Emine. (1990). "Tokat'ta Hidrellez". **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara..., s.46.

³³ Kaynak Kişi: Cengiz Kurt, Konçeli.

³⁴ Kaynak Kişi: Burcu Ali, Çalıklılı.

³⁵ Kaynak Kişi: Burcu Ali, Çalıklılı.

Yeşillenme geleneği çerçevesinde yöredeki Türklerin sarıldıkları bir üçüncü ağaç ise çınar ağacıdır. Bölge insanının çınar ağacına da sarılmasının nedeni çınarın çok köklü, kuvvetli, dayanıklı ve yıkılmaz olduğuna dair olan izlenimleridir. Bu izlenimler bölgede zaman içerisinde beraberinde inanmayı ve o inanmaya dair ritüelleri de üretmiştir. Buna göre

Şekil: Konçe'de Bir Hıdrellez Uygulaması

çınar ağacına sarılınması suretiyle onun bu özelliklerinin sarılan kişiye geçeceğine dair olan inanç kuvvetlidir.³⁶ Temas ile bu türden özelliklerin kişilere geçtiğine dair pek çok farklı uygulamaya, bu bölgenin yanı sıra Makedonya'nın diğer bölgelerindeki Türkler arasında da rastlanılmıştır. Konçe kasabasında buna benzer ancak farklı bir şekilde yapılan bir uygulama dikkatimizi çekmiştir. Konçe'de araştırmamıza göre yeşillenme âdeti çerçevesinde dağlara bayırlara çıkılır ancak çimenlerde yuvarlanıp ağaçlara sarılmak yoktur.³⁷ Bunun yerine gerçekleştirilen pek çok uygulamaya ek olara insanlar bellerine Hıdrellez otu bağlarlar ve evlerine o şekilde dönerler.³⁸ Tekrar Çalıklı'ya dönecek olursak, Çalıklı Köyü ve çevresinde bu türden inanış ve uygulamaların devam ediyor olması, bize eski Türk inanç ve inanışlarındaki natürizmin (doğa tanrıcılığı) ne kadar etkili

olduğunu bir kere daha hatırlatmaktadır.

Yeşillenme âdeti çerçevesinde çimenlerde yuvarlanma ve ağaçlara sarılma fasılları bittikten sonra herkes, güneş doğmaya başlarken evlerine doğru yola çıkarlar. Bu fasıl, Yeşillenme âdetinin son faslıdır. Evlerine doğru yola çıkan Çalıklı ve Bahçebosu sakinlerinin yanlarında ise dağlardan kopardıkları çimenler, çınar yaprakları, otlar ve çiçekler vardır. Bunlar genellikle evlerin kapılarına asılırlar ki bu sayede aynı tazeliğin, yeniliğin bolluk ve bereket beklentisinin evlere ve hanelere de ulaşması amaçlanır. Bölgede yeşil dallar, yapraklar ve özellikle de *giciklen* (yakar bir ot) denilen bir ot tercih edilir ki bu otlar evlerin kapı ve pencerelerinde,³⁹ ahırların kapılarında hep Hıdrellez boyunca asılı halde tutulur.⁴⁰ Benzer

³⁶ Kaynak Kişi: Sejljan Latifova, Valandova-Çalıklı Köyü, Öğrenci, Yaş:20

³⁷ Kaynak Kişi: Hüsein Recepov, Konçe doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Yaş: 87

³⁸ Kaynak Kişi: Konçe doğumlu 26 yaşındaki Cengiz Kurt'un anlatımına göre: "Sabah güneş doğarken çeşmeye gidip el ve yüzünü yıkadıktan sonra eline su doldurup kafasından arkasına doğru atılmış. Bu da sağlık için yapılır. Hasta olmasınlar diye beline bağlanan hıdrellez otu kuşanılır bu da beli ince olanın beli kalınlaşsın diye, beli normal olanın da sağlamlaşsın diye, yaz geldiği için iş çok olacak ağrı falan hissetmesin diye. Hıdrellez otu ile işleri bittikten sonra otu eve getirip kapılara pencerelere asılır bu kapılara bağlamak da bereketli olsun diye yani sene bereketli geçsin diye yapılır. Kahvaltıda hıdrellez pidesi yapılır ve hıdrellez pidesi yenir mantufar çıkarılır, ama mantufar küpçesine de hıdrellez otu bağlanır."

³⁹ Eren, İsmail. (1984). *age*. s.108. "Üsküp'te de bu türden bir âdet varmış. Evlerin kapı ve pencereleri eski zamanda Türkler göçmeden önce Hıdrellez'den bir gün önce yeşil dallarla süslenirmiş."

⁴⁰ Çelik, A. Çetin. (1990). "Edirne ve Çevresi Hıdrellez Geleneği" **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hıdrellez Özel Sayısı**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara. s.63.

uygulamaya Konçe'de de rastlamaktayız. Konçe'den Cengiz Kurt'un aktardığına göre eski zamanlarda insanlar kapı ve pencerelere yeşil dal ve yapraklar asmanın-bağlamanın dışında, "Yeşillenme" âdeti çerçevesinde belleri ince olanlar bellerine de yeşil dallar dolarlarmış. Ancak bugün bu âdetin eskisi kadar uygulanır bir durumda olmadığı da verilen bir diğer bilgidir.⁴¹

Valandova Türk köylerinde kapı ve pencerelere Hıdrellez'de "gıciklen" denilen otun bağlanması ile ilgili halk arasında bazı inanışlar mevcuttur. Sebahattin Sezair'in yapmış olduğu derleme çalışmasına tekrar dönecek olursak, bu uygulama Valandova'nın Dedeli Köyünde aynen şu şekilde icra edilmektedir. Sayın Sezair'in yöresel ağızdan derlediği şeyliyle bozmadan aktarıyoruz: "Her sene ıdırlez geldiney, biz de akşamdan erkez evlerine gıciklen asarlar. Öyle adet kalmış. Cazı karılar gelip iyneklerimizi davarlarımızı, savmasınlar devi, Portaların kapılarına, eyrekler kapılarına gıciklenler asılır. O gece öyle ıdırlez azırlı yapıılır."⁴²

Sayın Sezair'in derlediği şekliyle "Cazı karılar"dan kasıt kötü ruh ve perilerdir ve bunlardan korunmak maksadıyla "gıciklen"⁴³den faydalanılmak istenir. Bölgedeki yeşillenme âdetine ve devamına dair Makedonya'nın ünlü folkloristlerinden Sevim Piliçkova'nın da derlemeleri meşhurdur. Bu derlemeler bölgenin sözlü kültürünü göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Makedonya'daki Türk folklorunun yıllar içerisinde toplandığı önde dergilerinden biri olan "Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi"nin 295. sayısında, Piliçkova, "İlkbahar Hıdrellez Bayramı Kaynaklanma İzleri"⁴⁴ isimli bir çalışma kaleme almıştır. Piliçkova derleme çalışmasında derlemenin nerede yapıldığına ya da kaynak kişinin kim veya kimler olduğuna dair bir bilgi vermemiştir. Ancak gerek dil özellikleri ve gerekse de derlenen maniler incelendiğinde, çalışmanın Doğu Makedonya üzerinde yapılmış bir derlemeden oluştuğu kuvvetle muhtemeldir.⁴⁵ Piliçkova'nın Hıdrellez geleneğine ve

⁴¹ Kaynak Kişi: Cengiz Kurt, Konçe doğumlu, İktisat Mezunu, Din İşleri Müşaviri Yardımcısı, yaş 26.

⁴² Sezair, Sabahattin. (1967). "Folklorumuzdan Derlemeler, Dedeli Köyü İdırlez Geleneği ve Manileri", **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 16, s.71.

⁴³ "Gıciklen": Halk kültüründe karşılığı ısırgan otudur. Bereket getirdiğine inanılan bu otun, aynı zamanda kötü ruhlardan kişiyi ve haneyi koruduğuna da inanılıyor. Bu nedenle de Hıdrellezde evler, kapı ve pencereler ve hatta insanlar ısırgan otu ile süslenirler. Bu ot aynı zamanda birbirlerine vurmak suretiyle şakalaşmak-cezalandırmak için de kullanılan bir ottur. Cem Dilçin'in 1983 yılında, **Türk Dil Kurumu Yayınlarından** çıkan "Yeni Tarama Sözlüğü" bu kelimeyi "gıcitgen" şeklinde almıştır. Anlamı: ısırgan otu şeklindedir. s.94. "gıcik, gıcıyık, gıcıyık ve gıcük" kelimeleri ise kaşınma, kaşıntı, uyuz hastalığı şeklinde anlaşılmıştır. s.94.

⁴⁴ Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). "İlkbahar Hıdrellez Bayramı Kaynaklanma İzleri" **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 295, Makedonya,age.s.101-102:

⁴⁵Sevim Piliçkova'nın bu derlemeleri nerede ve ne zaman yaptığı ile ilgili malumata Konçe Kasabası'ndan **Hüsejin Ali Bey**'den ulaşıyoruz. Kendi anlatımıyla verdiği bilgiler şu yöndedir: "Tam hatırlamıyorum ama yıl 1976-77 Kasımında ben o zamanlar Üsküp'te talebe idim ve Sevim hanımla Doğu Makedonya'da yardımcı olarak beraber çalıştık. Sevim hanım Konçe'de iki hafta misafirimiz de oldu o sıralarda. Zannedersem çalışmasının büyük bir bölümü Konçe ve Radoviş yöresindedir. Sevim hanım o zaman İstitut za folklor na Makedonija da görevli idi. O zamanki bulunduğu yer de Üsküp'te Kozle'de idi. Beraber yaptığımız çalışmalarda en azından canlı olarak çektiğimiz kaset sayısı 20 tanedir. Bu kasetlerin içinde Doğu Makedonya'dan olarak halk türkileri, massalar, ilahiler ve tarih olayları vardır. Çekilen dokümanlar hepsi gerçek ve o zamanın ileri gelen insanların kaynak olarak çekilmiştir. Çok iyi hatırlıyorum insanların isimlerini de. Mesela bir masalın anlatması akşam saatlerinden başlayarak ta sabahın erken saatlerine kadar sürmüştü."

Yeşillenme âdetine dair, kaynak kişi ya da kişilerden derlediği o malzemenin bir bölümünü burada aynen aktarıyoruz.

“İdirlez oldu gün biz erken sabayle kalkarız, bayırlara çıkarız, orda yeşil yapraklar kırarız, onları koparız bellerimize takarız. Yeşillik takarız bellerimize, yeşilleniriz, onlara ‘Bağırınuk’ deriz biz. Ondan sonra geliriz çayırlara, çayırlarda anarız, yatırız, tekerleniriz, yeşil çayırlarda yuvarlanıriz. Orda güller var, güllerin yapraklarını koparız, başımıza takarız. Sora eve geliriz. Çıkarız caminin yanına, orda bir koca çınar var. Herbir kız birer urgan getirir, orayı büyük bir salıngaç kurarız. Kurdukmu ondan sora epiciğimiz sallanırız sırayle. Sallandıktan sora üç-dört defa gittik mi ötee-beri, üstümüzdeki yeşillikleri atarız-ağrularımız gitsin diye, vücütümüzdeki olan ağrılar. Onları sallanırke atarız, sora dahe yarım saat kadar sallanırız. Yorulduk mi gene ineriz yere. Öğleden sonra mantufarlari açarız. Mantufarın ilk kuruluşu akşamdan olur. O akşama biz idirlez akşamı deriz. Alırız bir çömlek, çömleğin içine ne varse, nişanlar, gerdanımız varsa gerdanımız, yüzüğümüz varsa yüzüğümüz, onları çömleğe koyarız, böyle bir yaprakla bağlarız sora o çömleğin içine atarız. Her kişi atar onun kısmeti için. Sora çömleğin ağzını böle bağlarlar, birangi insanın kafasında çömleği koyarlar, kilitlerler. ‘Ne kilitlersin?’ derler. ‘Kısmet kilitleriz’ derler. Böyle üç defa sorarlar. O gece çömlek durur o güllün altında. Sabayleyin onu alırlar götürürler idirlez yerine, sora üstündeki bezini, gene onu koyarlar o insanın kafasına hem sorarlar: ‘Ne açarsınız?’. ‘Kısmet açarız’ derler. Bunu üç defa sorarlar. Sora etrafına çömleğin dizilir insanlar, çömleği koyarlar ortaya, onun bezini çekerler üstünden. Sora içerdeki nişanları çıkarırlar hem onun kısmetine mani söylerler.”⁴⁶

Gerek Hıdrelleze dair günümüzdeki uygulamaları ve gerekse de Piliçkova’nın aktardığı benzer pek çok eski uygulamayı yerine getiren bölge insanının, kadim Türk kültür ve geleneğini ve buna bağlı gelişen sözlü kültür birikimini yaşamayı ve yaşatmayı başarmış olmaları, ayrıca mutluluk verici bir durumdur.

2.2. Kısmet Kapama Âdeti

Çalıklı köyü ve çevresinde Hıdrellez âdetleri çerçevesinde karşılaştığımız bir ikinci uygulama ise **“kısmet kapama”** âdetidir. Kısmet kapatma âdeti Valandova bölgesi Türk köylerinde **“Martufal Çekme”⁽¹⁷⁾**, **“Küpten Mani Çekme”** gibi geleneklerin bir parçası olarak uygulanmaktadır. “Türkiye Cumhuriyetinde yaşamakta olan Yörük Türkleri bu âdeti ‘mantifar’ adıyla adlandırmaktadırlar. Makedonya’nın Doğu bölgesinde yaşayan Yörük Türkleri arasında buna benzer bu âdet ‘mantifal’ terimiyle söylenmektedir.”⁴⁷ “Balkanlarda yaşayan Makedon, Sırp, Bulgar, Ulah ve Romlar arasında da kutlanılan bu âdet, türlü türlü terimlerle adlandırılmaktadır: ‘klidon’, ‘vrtuvari’, ‘tayani’, ‘pevanje prstenova’, ‘napevane na prstenite’, ‘kukuma’ vb.”⁴⁸ “Yunanlılar geniş çapta bu âdeti “klidon” adıyla adlandıırırlarken

⁴⁶ Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). “İlkbahar Hıdrellez Bayramı Kaynaklanma İzleri” **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 295, Makedonya, s.101-102.

⁴⁷ Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). **age**.s.98.

⁴⁸ Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). **age**.s.98.

Ermenilerde ise “*vartuvar*” denilmektedirler. Türklerin Anadolu’ya yerleşmeleri sırasında Bizanslıların ‘*vartuvar*’ âdetinin Ermeni halkına geçtiğine inanılmaktadır.”⁴⁹

Çalıklı ve civarındaki Türk köylerinde bu âdete altı Mayıs sabahı küpten manileri çekecek olan kızın, bir gün öncesinden yani beş Mayıs gününden bulunup kısmetinin bir günlüğüne kapatılması ile başlanır. Bölgenin diğer köyleri olan Bahçebosu’nda, Dedeli’de ve Doyran bölgesindeki Türkler arasında bu uygulama hâlâ devam etmektedir. Çalıklı ve Bahçebosu köylerinde Martifal’ın konduğu toprak testiye “çömlek” ya da “küp” denilmektedir. Büyükçe ve eski bir çömlek olmasına dikkat edilir.

Makedonya’nın güney batısında kalan Ohri Türkleri arasında ise farklı olarak bu küpe “*pote*”⁵⁰ denilmektedir. Ohri, kendi adıyla anılan Ohri Gölü’nün kıyısında bulunan güzel bir yerleşim yeridir. Nüfusu genelde 60 bin⁵¹ civarındadır. Kasabanın asıl kurucuları Avar Türkleridir. Makedon dilindeki “*Ohrid*” kelimesi, Avar sözcüğünün Slavların ağızında bozulmasıyla oluşmuştur.⁵² Bölgedeki var olan bazı Makedon âdetlerinin bile aslında kökeni Türklere kadar inebilmektedir. Bu nedenle bölgede en eski Türk geleneklerine bile rastlanması mümkün olabilmektedir. Balkan savaşlarından sonra ise Ohri’de yaşayan Türkler’in önemli bir kısmı burayı terk etmiştir. Ohri’nin eski dönemde tam bir Türk yerleşim yeri olması ve günümüzde 5-6 bin civarında Türk’ün hâlâ bu şehirde yaşıyor bulunması, geleneksel Türk kültürünün tamamen silinmesine engel olmuştur. Hıdrellez ise bunlardan sadece bir tanesidir. Bölgedeki Türk halkı (Ohri Türkleri) diğer bölgelerden farklı olarak baharın başlangıcını 1 Mart’a sabitlemişlerdir. Bu tarih Rumi takvime göre 14 Mart’a denk geldiği için Ohri’deki yılbaşı ve bahar kutlamaları “*14 Mart Adetleri*” adı altında toplanmıştır. “On Dört Mart Adetleri”⁵³ kapsamında Ohri’deki Türkler, Martufal âdetini ve kısmet kapamayı en başından itibaren şu şekilde uygulamaktadırlar:

“Ohri Türklerinin aşağı yukarı her evinde, Bir Mart arifesinde öyle adlandırılan kravay yoğrulur ve kolböreği yufkaları açılır. Mayasız tutulan “kravay” hamuruna ev kadını bir para katar. “Kravay” ertesi gün, Bir Mart kahvaltısında yenir. “Kravay”ı daha önceden evin ulusu-ayle sayısına göre parçalar. Bütün ayle bir araya gelince, “kravay”ı yemeğe başlarlar. “Kravay” parçasında para kime düşerse, onun bütün yıl talihli olacağı inanılır. Aynı akşam evin yeni gelini, komşu kızları ve genç kadınlar bir araya gelirler. Hepsi kendilerine ya da evdeki en yakınlarına değin birer nişan getirirler, örneğin: yüzük, düğme, iğne, küpe, bilezik vb. Bu gibi nişanlar çoğunlukla gençlerin kendilerine değin eşyalarından olur. Nişan bırakanlar çoğunlukla bekar olanlardır. Kalabalık bir araya gelince tüm bu nişanları öyle adlandırılan pote toprak kabın içinde bırakırlar. Tam

⁴⁹ Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). *age*.s.98.

⁵⁰ Pote (поте): Makedonca bir kelimedir. Makedonlar “çömlek” demek için “пот-пот”, “тендере” (tencere) gibi kelimeleri kullanırlar.

⁵¹ <http://dunyasehirleri.com/sehirler/Avrupa/Makedonya/Ohrid>.

⁵² Avar Türkleri Balkanlara ilk geldikleri tarihlerde beraberlerinde Slav topluluklarını da getirmişlerdir. Slav dilinde Avar sözcüğü: Obar, Obri ve Obrovatz şekillerinde tahrif edilmiştir. Bknz: M. Tayyip Okiç (1952), “*Sarı Saltuk’a Ait Bir Fetva*”, **Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Sayfa 48. Ankara.

⁵³ Avni, Salih. (1969). “*On Dört Mart Adetleri Ohri’de*”, **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 35, Yıl: 1969 81-82; Arif Ago (1983), “*Ohri, Radoviş ve İştip İlçelerinde Yaşayan Türk Halkının Hıdrellez Adet ile Manileri*”, **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 174, Yıl: 1983, s.123-137

güneş batacağı sırada, evin ulicesi (en yaşlı kadını) konuklarla (misafirlerle) birlikte bahçeye çıkarlar. Kırmızı fesle örtülü "pote"yi, bahçede, bir gülün dibinde bırakırlar. Yaşlı kadın "pote" üstündeki fese yüzünü sürer ve der: "Kırk oğlan ve kırk kızın talihlerini kilitledim!" Sonra bunun üstüne bir kilit bırakır ve "pote" bütün gece bahçede, gül dibinde böyle kalır. Ertesi gün, yani Bir Mart sabahı, henüz güneş doğmadan bahçeye gelirler ve gül etrafında toplanırlar. O sırada yaşlı kadın, kilit halkasını bir genç kızın saçları arasından geçirir ve der: "Kırk kız ve kırk oğlanın talihini açarım." "Pote"yi gül dibinden aldığı gibi eve, odaya götürür. Bütün çağrılılar geldikten sonra, nişanların bulunduğu "pote"yi ağzına kadar su ile doldururlar. Dört-beş yaşlarında bir çocuk fes ile örtülü "pote"den eline gelen nişanları birer birer çıkarmaya başlar. Buna "Martıfal" denir. Nişanı çıkarmazdan önce, orada bulunanlardan biri, dörtlük bir "mani" söyler. Mani ezgiyle söylenir."⁵⁴

Valandova'da ise kısmet kapama âdetinde genç kızlar yöresel Yörük kıyafetlerini giyerek bu ritüele katılırlar. Bu kızlar sabah erken saatte Çalıklı köyünden Bahçebosu Köyü'ne doğru yola koyulurlar. Bahçebosu Köyü Çalıklıya yaklaşık 20 dakikalık yürüme mesafesindedir. Bahçebosu köyüne varıldığında herhangi bir tören düzenlenmez. Sadece kısmeti kapatılacak kız bulunur ve kısa bir uygulama ile kızın kısmeti kapatılır. Kısmeti kapatılacak kızlar özenle seçilirler. Köyün en masum, güzel ve sevilen kızları kısmeti kapatılan kızlar olarak seçilebildiği gibi şirin küçük kızlar da kısmeti kapatılacak kız olarak seçilebilmektedir.⁵⁵ Bir taraftan kısmeti kapatılacak olan kız seçilirken diğer taraftan da bu seremoniyi izleyenlerden dilekleri (ot, çiçek, gül, yaprak, vs.) gibi şeyler toplanıp büyük bir küpün içine atılır. Küpün ağzı mavi nazar boncukları ile bezeli kırmızı bir tülbende bağlanır. Bu tülbende güller, yeşil yapraklar ve gül dalları sarılır.

Bu tülbende bir de asma kilit takılır. Daha sonra iki kız bu küpü kaldırır ve kısmeti kapatılacak olan kız bu küpün altına girer. Sonra etrafta toplanan kızlar küpü tutan kızlara sorular sorarlar:

Etraftaki kızlar: *Ne yaparsınız?*

Küpü tutan kızlar: *Kısmet kaparız.*

Etraftaki kızlar: *Ne yaparsınız?*

Küpü tutan kızlar: *Kısmet kaparız.*

Etraftaki kızlar: *Kimin kısmetini*

Küpü tutan kızlar: *Ayşe (Fatma, Sultan vs.)'nin kısmetini.*

⁵⁴ Avni, Salih. (1969). *age*. s. 81-82.

⁵⁵ Kaynak Kişi: Sejljan Latifova, Valandova-Çalıklı Köyü, Öğrenci, Yaş:20; Hamdi Hasan'ın Radoviş Yörüklerinden aktardığına göre; "Küpün yetim bir kız çocuğunun başı üzerinde kapanması gerekir. Böyle biri bulunmadığı takdirde, bir dul kadının başı üzerinde kapanır. Küpü kapayıp açan kadının önemli bir görev üstlenmesine rağmen özel bir adı yoktur. Bazı bölgelerde ise bu kız "Hidrellez gelini" olarak bilinir." Hasan, Hamdi. (2006). "Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hidrellez Kutlamaları İle İlgili Âdet ve Uygulamalar", Hikmet Uluslararası İlimi Araştırmalar Dergisi, **ADEKSAM**, Gostivar-Makedonya, s.26.

Daha sonra kızlar küpün (çömleğin) iki yanından tutup Bohçebosu'ndaki eski bir taş evin bahçesinde bulunan bir gül ağacının dibine bu küpü bırakırlar ve evlerine doğru geri dönerler. Bütün bu uygulamalar beş mayıs günü yapılır ve bitirilir. Altı mayıs sabahı ise erkenden hazırlıklar tamamlanır ve aynı kızlar tekrar Yörük kıyafetlerini giyerek Bahçebosu köyüne doğru yola çıkarlar. Bahçebosu köyüne varıldığında bu defa büyük bir kalabalık tarafından coşku ile karşılanırlar. Davullar çalınır, oyunlar oynanır, halaylar çekilir, hep bir ağızdan maniler söylenir. Daha sonra küpün olduğu yere doğru oradaki herkes maniler söyleyerek ilerlemeye başlarlar. Küp bırakıldığı gül ağacının dibinden alınır ve yine maniler eşliğinde hep birlikte Bahçebosu ırmağının kenarına getirilir. Burada yaşlı büyük bir çınar ağacı vardır. Bu ağacın yanında durulur. Kısmeti kapatılan kız gelir ve tekrardan küpün altına girer. Böylece kızın kısmeti de tekrar açılmış olur. Kısmeti açılan kız ağacın yanına oturur ve küpü yanına alır. Diğer kızlar ise bu kızın üstüne kırmızı bir tülbend açarlar.⁵⁶ Tülbendin her ucundan bir kız tutar ve bu kızlar durmadan *mani okurlar*⁽¹⁸⁾. Ta ki kısmeti açılan kız küpün ağzını açıp küpün içinden çektiği dilekleri başının üstüne açılan tülbende atmaya başlayana kadar.

Bu işlemin sırası bellidir. Önce kısmeti açılan kız bir mani söyler ve sonra küpten bir dilek (çiçek, gül, yaprak vs.) çeker. Çektiği dileği başının üstündeki tülbende atar. Tülbendin kenarlarından tutan kızlar dileği alıp bu kimin diye seslenerek havaya kaldırır. Dileğin sahibi dileğini almaya gelir. Söylenen mani de ona hediye edilmiş olur. Her bir dilek için farklı farklı maniler söylenmesi gerekir. Bu esnada çokça gülüşmeler de olur, hoşça vakit geçirilir. Küpteki dilekler bittikten sonra ise küpteki su ile herkes ellerini yüzlerini yıkarlar biraz da üzerlerine serperler. Bunun amacı her daim yüzlerinin ak olması içindir. Kısmeti en başta kapatan kim ise açan da o olur ve en sonunda çömlek de ona kalır.⁵⁷

Küpten dilek çekme⁽¹⁹⁾ işlemi bittikten sonra ırmak kenarındaki o yaşlı çınara bir salıncak⁵⁸ kurulur ve yaşlısından gencine herkes bu salıncakta sallanır. Sallanırken de ellerindeki dilekleri ırmağa fırlatırlar.⁵⁹ Burada amaç dileklerin daha çabuk gerçekleşmesidir.

⁵⁶ Artun, Erman. (1990). *age*. s.11.; Barlas, Uğuro. (1990). “*Safranbolu ve Karabük Yöresinde Hidrellez Geleneği*”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara, s.28; Cingöz, M. Emine. (1990). “*Tokat'ta Hidrellez*”. **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara. s.46.

⁵⁷ Kaynak Kişiler: Burcu Ali, Sejljan Latifova, Adil Bahar.

⁵⁸ Salıncak ile ilgili benzer bir âdet Üsküp Türkleri arasında da uygulanmış. Ancak burada farklı olarak salıncaklar iki kişinin bineceği genişlikte kurulmuş. Salıncığa binenler bir tekerleme okurlar ve bu tekerleme bitince de inmeye mecbur olurlarmış. Tekerleme şu şekildedir;

“*Hederlez ele gelmez*

Ele girmez

Kavun, karpuz

Altın topuz

Ağalara çarık

Beglere sarık

Beglere sarık

İp kopti

İbrişim oldi” Eren, İsmail. (1984). *age*. s.109.

⁵⁹ Eldeki dileğin suya fırlatılması âdetine Anadolu'nun çeşitli yörelerinde rastlanabilmektedir. Bknz: Artun, Erman. (1990). *age*. s.13. Barlas, Uğuro. (1990). *age*. s.28.

ırmağa fırlatılan dilekler akıntıyla sürüklenirken eğer bir çalıya takılırsa, bu durum demek ki dileğin gerçekleşmeyecek şeklinde yorumlanır. Bütün herkes ellerindeki dilekleri ırmağa attıktan sonra ise en son olarak halaylar çekilir.

Hıdrellez etkinliklerinde ırmak kenarları, nehir kenarları ve yeşillik alanlar, bu nedenle neredeyse geleneğin kendisiyle örtüşmüş durumdadır. Hatta günümüzde Hıdrellez zamanında ırmak ve su kenarlarına gidilip piknikler düzenlemek neredeyse geleneğin yerini almış durumdadır. Hıdrellez günü Türkiye’de bütün bölgelerde kırlara ve su kenarlarına gidilip piknikler yapılmaktadır. Balkanlardaki Martufal uygulamasından sonra ırmak kenarlarına gidilmesi âdeti, Türkiye’de piknik eğlencelerine dönüşmüştür. Mesela; “Bolu’nun Yığılca ilçesinde Hıdrellez günü Melen çayı kenarına pikniğe gidilir, balık tutulur, oğlak kesilir, çocuklar için soğan kabuğu ile boyalı yumurta kaynatılır. Kutlamalar için suyun ve yeşillik bol olduğu yerler tercih edilir. Gölyaka’da güreşler yapılır.”⁶⁰ “Burdur Bucak’ta, Mayıs ayının ilk haftasına rastlayan Hıdrellezde Bucaklılar yeşillik, ağaçlık, sulak ve temiz havalı mesirelik yerlere giderler. Buralarda yenilir, içilir. Çeşitli oyunlar tertip edilerek eğlenilir.”⁶¹ “Bolu’nun Gerede ilçesinde Hıdrellez günü davul çalınarak Esentepe’ye gidilir. Herkesten odun toplanarak ateş yakılır. Yemekler pişirilir ve hep birlikte eğlenilir. Cumaova ilçesinde ise, Hıdrellez günü gelmeden önce kuru mısır pişirilir. Küllü su ile kabukları sıyrılır ve herkese ikram edilir. Hıdrellez çorbası olarak keşkek pişirilir.”⁶² Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

2.3. Hıdrellez Çömleği ve Martifal Çekme Âdeti

Hıdrellez geleneği içerisinde belki de en önemli âdetlerin başında Martifal çekme âdeti⁶³ gelmektedir. Bu âdetin isminin telaffuzunda bölgelere göre bazı ses değişiklikleri meydana gelmiştir ve hemen de dikkati çekmektedir. Bazı bölgelerde Martifal şeklinde telaffuz edilen kelime, İştîp ve Radoviş Türkleri arasında *Mantifar*, Ohri Türkleri arasında ise *Martufal*⁶⁴ şeklinde telaffuz edilmektedir.

Martifal çekme âdetinin icra edilmesinde bölgelere göre bazı değişiklikler görülebilmektedir. Buna rağmen Martifal âdetinde kullanılan ortak enstrümanlar her bölgede ön planda olmaya devam etmektedir. Martifal âdetinde bu ortak enstrümanların başında bir eski küp⁶⁵, bu küpe konulacak su ve âdete uygun söylenecek maniler gelmektedir. Bu durum İştîp, Radoviş ve Ohri bölgelerinde olduğu gibi Valandova bölgesinde de değişmemektedir. Bu bağlamda Martifal âdetinde bir küp, küpe atılacak özel eşyalar-dilekler, güller, çiçekler ve yapraklar ile küpe konulacak su neredeyse bütün Makedonya’da ortak olan unsurlardır. Ancak

⁶⁰ Alaaddin Uca, (2007). “*Türk Toplumunda Hıdrellez I*” A.Ü. **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 34 Erzurum, 116.

⁶¹ Şener Yüce, “Bucak’ta Hıdrellez ve Bahtibar”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Mayıs 1965, Yıl.16, C.9, S.190, s.37-41.

⁶² Sezen, Lütfü. (1993), “*Erzurum Şehir Folkloru*”, Basılmamış Doktora Tezi 2 Cilt, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, s.162.

⁶³ Palıkruşeva, Galaba (1968), “*Bir Yörük Gurubunda En İyi Korutulmuş Bir Âdetin Balkan Kökeni Hakkında*” **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 24, Yıl: 1968, s.45-54.

⁶⁴ Ago, Arif (1983), “*Ohri, Radoviş ve İştîp İlçelerinde Yaşayan Türk Halkının Hıdrellez Adet ile Manileri*”, **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 174, Yıl: 1983, s.127.

⁶⁵ Kars ve civarında ise küp yerine su dolu bir kova kullanılmaktadır. Bknz: Oğuz, M. Öcal. (2005). **age**. s.7.

Çalıklı bölgesinde suyun özellikle üç kaynaktan getirilmesi gerekliliğine dair bir uygulama saptanamamıştır. Yine de küpün dereden alınan suyla doldurulması tercih edilmektedir. Piliçkova'nın da ifadesiyle bu âdet ile ilgili Makedonya Türkleri arasında yaptıkları çalışmalara göre "Yörük kadınları üç kaynaktan su getirmekle küpü doldururlar: İlk önce en yakındaki dereden su getirilir, sonra köy çeşmesinden su alınır ve ev pınarından çıkarılan sularla küp doldurulur. Şimdiye dek yaptığımız araştırmalardan 'martifal' âdetin icra edilmesi için küpe üç kaynaktan su getirilmesini Yunan ve Ermeni halkı da pratik ederler."⁶⁶ Ancak Piliçkova, Makedonya sınırları içerisinde üç ayrı kaynaktan su alınması uygulamasının bugün sadece Yörük kadınlarda yaşatıldığını da ilave etmektedir.

Ohri Türkleri arasında Martufal çömleği ve manisi ile ilgili uygulamalarda, manici kızın anne ve babasının sağ olma zorunluluğu dikkatleri çeken bir farklılıktır.⁶⁷ Bunun dışında pek bir farklılık görülmemektedir. İştîp ve Ohri Türkleri arasında olduğu gibi diğer bütün bölgelerde Martufal'ın açılış manisi hiç kimse için söylenmez. Bunun bir açılış manisi olduğunu herkes bilir. Bölgelere göre *açılış manilerini* şu şekilde sıralayabiliriz:

Manastır-Bitola

*"Mani mani martifal,
Martifalın adi var,
Her kime düşerse
Devlet ile bati var."*⁶⁸

Ohri

*"Manici başi misin
Cevahir taşı misin
Yazdiresam bir amayli
Koynunda taşır misin"*⁶⁹

Radoviş

*"Mane mane mantufar
Mantufarın başi var
En iyileri çıkana
Dövletiyile bati var"*⁷⁰

Ohri

*"Martufalım tufalım
Kime düşer bu falım"*

⁶⁶ Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). *age*.s.98-99.

⁶⁷ Ago, Arif (1983), *age*. s.127.

⁶⁸ Eren, İsmail. (1968). "Manastır Türklerinin Bazı Hidrellez Âdetleri", **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültürü Dergisi**, Yıl:1968, Sayı:68, s.557-559; İsmail Eren (1967) "Manastır Türklerinin Bazı Hidrellez Âdetleri", **Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi**, Sayı 18-19, Yıl: 1967.

⁶⁹ Ago, Arif (1983), *age*. s.128.

⁷⁰ Ago, Arif (1983), *age*. s.128.

*Martilen devletilen
Ya çıkarın bakalım*”⁷¹

Valandova-Çalıklı

*“Martifalım fal olsun Martufal başi mi sın
İçi dolu bal olsun Cevahir taşı mi sın
Martifala gelenler Gel bir mani söyleyim
Muratları tez olsun Cebinde taşır mısın*”⁷²

Valandova-Dedeli

*“Manici başi mısın Tamburası tabaktan
Cevahir taşı mısın Kız gelir oynamaktan
Yazsam mektup yollasam Eyil be kız öpeyim
Cebinde taşır mısın. O pembeli yanaktan.*”⁷³

Valandova-Koçullu Köyü ve çevresinde Martifal çömleği âdeti, kaynak kişinin aktarımıyla şu şekilde yaşanmaktadır: *“Doğu Makedonya bölgesinde yani bizim köylerimizde hidrellez şenlikleri mayıs ayın altısında olmaktadır. Festival mayısın ilk haftasında çalıklı köyümüzde olmaktadır ve uluslar arası festivaldir. Geleneklerimize göre Mayısın 6’sında akşamdan hazırladığımız bir çömlek içerisine, genç kızlar boncuk, gerdan, yüksük, kolbağı gibi eşyalarını bu çömleğin içine koyar; çömleği de bir gül ağacının veya bir koruk asması altına koyarlar. Tabi bu mantufar çömleğini delikanlılar görmesin diye koydukları yeri çok gizli yapıyorlar. Delikanlılar çömleği görürlerse çalarlar. Kızlar sabahın ilk ışıklarıyla koydukları mantufar çömleğini alırlar ve köyümüzde çınar ağacı çoktur uygun bir çınar ağacına salıncak urgalarla kurulum. Çınar ağacın altında bir tülbendle mantufar çömleğinin üzeri örtülür, genç kızlar mani söylemeye başlarlar. Her maniden sonra çömlekte koydukları o eşyadan bir tanesini çıkartıp sahibine veriyor o manideki anlam onun olmuş; olur ve son eşya çıkana kadar da devam eder. Mani söylemese daha sonra kurula salıcağa binilir. Herkez gönlünce sallanır. Koçulu köyüne 500 metre yanındayki Bahçebosu köyünde yapıyoruz hidrellez şenliklerini.”*⁷⁴

Piliçkova’nın üzerinde durduğu âdetler aslında Üsküp, Debre, Kocacık, Gostivar, Kalkandelen, İştup, Konçe, Manastır, Ohri, Resne, Radoviş⁷⁵ ve Prilepe’de yaşamakta olan Türkler arasında da karşılaşılan uygulamalardır.

⁷¹ Avni, Salih. (1969). “On Dört Mart Adetleri Ohri’de”, *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, Sayı 35, s.82.

⁷² Kaynak Kişi: Valandova-Çalıklı Köyü, Burcu Ali. Yaşı: 21, Mesleği: Öğrenci.

⁷³ Sezair, Sebahattin. (1967). “Folklorumuzdan Derlemeler Dedeli Köyü İdirlez Geleneği ve Manileri”, *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, Sayı 16, s.71-72-73.

⁷⁴ Kaynak kişi: Valandova-Koçullu Köyü’ü doğumlu olan ve ancak bugün İstanbul’da hayatına devam eden Adil Bahar Bey, bu geleneğin uygulandığı şeklini bize bu şekilde anlatmıştır.

⁷⁵ Martifal’ın küpten çekilme esnasında uygulama Radoviş’te şu şekilde icra edilmektedir: *“6 Mayıs sabahı, banyo yapıp törenli bir biçimde giyinmiş olan kadınlar, evlerinde birer bardak süt veya ayran içerek martifal küpünün bulunduğu yerde toplanırlar. Onlarla birlikte küçük çocuklar ve buluş çağına henüz gelmemiş olan erkek ve kız çocukları da geliyorlar. Hepsi toplandıktan sonra daha önce küpü kapatan kadın küpü alıp tekrar aynı kızın başına koyarak "Kirk bir dul kari kapadım, kirk bir kız açarım" sözleriyle kilidi açar ve anatarı aynı yere koyar. Küpten çıkarılan kırmızı mendille küpün*

Bu uygulamalar birbirlerinden ufak tefek farklarla ayrılmakta olsa da bu farklar neredeyse görünmeyecek derecededir. Bu benzerliği en güzel olarak Hıdrellez manilerinde görmek mümkündür. Bölgeler farklı da olsa gelenek çerçevesinde söylenen manilerdeki büyük benzerlikler hemen fark edilmektedir. Örneğin:

“Manici başı mısın Cevahir taşı mısın Yazsam mektup yollasam Cebinde taşır mısın.	Tamburası tabaktan Kız gelir oynamaktan Eyil be kız öpeyim O pembeli yanaktan.” ⁷⁶
--	--

“Mane mane mantufar
Mantufarın başı var
En ileri çıkanın
Dövletiyle bahtı var”⁷⁷

“Martıfalım fal olsun İçi dolu bal olsun Martıfala gelenler Muratları tez olsun	Martufal başı mi sın Cevahir taşı mi sın Gel bir mani söyleyim Cebinde taşır mi sın” ⁷⁸
--	---

“Kara kazan koldadır, Yarım uzak yoldadır, Aykırsam sesim varmaz, Dağlar aramızdadır.” ⁷⁹	“Mani mani martıfal, Martıfalın adı var, Her kime düşerse Devlet ile batı var.” ⁸⁰
---	--

“Mani mani Martıfal, Martıfalın adı var Her kimlere düşerse, Devlet ile bahtı var	Manici başı mısın, Cevahir taşı mısın, Söyleyeyim bir mani, Koynunda taşır mısın
--	---

Martıfalım fal olsun, İçi dolu bal olsun, Martıfala gelenler, Muratları tez olsun.” ⁸¹	“Martufal başı mısın cevahir taşı mısın gel bir mani söyleyim cebinde taşır mısın.
--	---

yanındaki kızın başını örtüp, sol eline bir ayna vrirler. Bu âdete iştirak edenlerin hepsi çember şeklinde küpün etrafında oturuyorlar. Ev sahibi olan kadının işareti üzerine, küpün yanındaki kız elini küpün içine sokarak bir avuç ot çıkarır.”Hamdi Hasan, (2006).*age*.s.27.

⁷⁶Sezair, Sebahattin. (1967). “Folklorumuzdan Derlemeler Dedeli Köyü İdirlez Geleneği ve Manileri”, *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, Sayı 16, s.71-72-73.

⁷⁷Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). *age*.s.105.

⁷⁸Kaynak Kişi: Burcu Ali

⁷⁹Piliçkova, Dr. Sevim. (1995). *age*.s.102-112.

⁸⁰Eren, İsmail. (1968). “Manastır Türklerinin Bazı Hıdrellez Âdetleri”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültürü Dergisi*, Yıl:1968, Sayı:68, s.557-559; İsmail Eren.(1967) “Manastır Türklerinin Bazı Hıdrellez Âdetleri” *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, , Sayı 18-19, s.70.

Martufalım tufalım
kime düşer bu falım
martilen devletilen
ya çıkarın bakalım”⁸²

“Uzunsun sırık gibi
Ekşisin koruk gibi
Ne gezersin mahleleri
Alınık tauk gibi.”

2.4. Martifal Manileri

Bu sıraladığımız Martifal manileri ufak tefek farklılıklarla ya da hiçbir farklılık olmaksızın bütün Makedonya’daki Türkler arasında bilinen ve söylenen manilerdir. Kaldı ki bu miktar yukarıdakilerle de sınırlı değildir. Hıdrellez çömleği ve Martifal çekme âdetinden bahsettiğimiz bu aşamada bölgenin ünlü Martifal manilerinin de neler olduğunu sıralamamız gerekmektedir. Piliçkova’nın derlemesi bu noktada önemli bir kaynak hükmündedir. Sevim Piliçkova’nın “*Sesler Dergisi*”nin 295. Sayısında yayınladığı ve Doğu Makedonya’da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden derlendiğini düşündüğümüz Martifal manilerini aşağıdaki şekilde yani aynen nasıl söylenmiş ve nasıl kayda geçirilmiş ise o haliyle çalışmamıza alıyoruz.

*“Köpri altı diken diken,
yaktın beni gül iken,
Allah’ta seni yaksın,
üç günlük güvey iken*

*Para para dumanlar dağlar,
şu dağların ardında garip
aldı felek seni elimden,
gözlerim durmaksızın ağlar.*

*Pencere altında yılan,
yarım ağlar, sarıl boynuma dolan,
seni benden ayıran,
salım ananle baban.*

*Ağaca kaktım yeşer,
dibi yeşile benzer,
avrupa’yı dolaştım,
yok yarım sana benzer*

*Kara kazan koldadır,
yarım uzak yoldadır,
aykırısam sesim varmaz,
dağlar aramızdadır.*

*Yol üstünde dikili taş,
bir evde iki kardaş,
biri benim olursa,
biri sana arkadaş*

*Köprü altında diken,
yaktın beni gül iken,
Allah, ta seni yaksın,
üç günlük güvey iken.*

*Ağaca kaktım eyser,
dibi yeşile benzer,
Avrupayı doleştım,
yok yarım sana benzer.*

*Kuru nane yaş nane,
beni kuruttun anne,
ilk sevdiğimden ayırdın,
bundan ayırma bare.*

*Para para dumanlı dağlar,
şu dağların ardında yarım ağlar,
aldı felek seni elimden,
gözlerim durmaksızın ağlar.*

*Kara kara böcekler,
duvarı delecekler,
ben isterim o yarı,
elbette verecekler.*

*Şu yakada yan kapi,
içinde çavdar sapi,
beni yarda ayıran,
dolansın kapı kapı.*

*Dereleer taşlı taşlı,
ördekler yeşil başlı,
yarından ayrılanın,
gözleri her dakika yaşlı.*

*Dere geliyor dere,
çayını sere sere,
al dere götür beni
yarimin durduy yere*

*Suya düştü gülümüz
ötmüyor bülbülümüz
sen orda ben burda
geçer güzel ömrümüz*

⁸¹ İsmail, İsmail. (1970). “*Manastır Türklerinin Hıdrellez Adetleri ve Şenlikleri*”, *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, Sayı 43, s.70-72.

⁸² Salih, Avni. (1969). “On Dört Mart Adetleri Ohri’de”, *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, Sayı 35, s.82.

İndim dereylen aşaa
kopardım arpa başağa
demedim mi yar sana
inme sokaktan aşaa

Bahçeye gel göreyim
eline gül vereyim
sen asker oldun gidersin
seni nerde göreyim

Sari kaun dildinmi
biçağını sildin mi
ben askere gidecem
kıymetini bildin mi?

Teyareler çift gezer
annem kendini üzer
üzme anne kendini
damatın benden güzel.
gidi canım

Masa üstünde bıçak
sevgi olan bir yaprak
sarılalım yatalım aman aman
düşman gözüne toprak,
gidi canım

İsardan endim ancak
başımda yeşil sancak
ne kız oldum ne gelin aman aman
ateşte yandım ancak

Tamburam var çalamam
sağ kolunu salamam su
ben bir öksüz oğlanım, aman aman,
istediğimi alamam,
gidi canım.

Ay irince irince
köverdim pirince,
bir incecik ter döktüm, aman aman,
yar koynuna girince
gidi canım.

tamburam var dört küşeli
içi sedef düşeli
sabahtan yarı gördüm, aman aman,
yedi top menekşeli
gidi canım.

koz köki butrak butrak
sen gül oğlan ben yaprak
sarılalım yatalım, aman aman,
düşman gözüne toprak
gidi canım.

İsrın ardi ekin
bu ekini eken kim
ciyan yansın yıkılsın, aman aman,
düvermem istekleşim kim
gidi canım.

İşardan enişelim
koç gibi döyüşelim
Mevlam bize buyurdi aman aman,
ayrı ayrı gelezim
gidi canım.

Bindim erik dalına
baktım Üsküp yoluna
cıngırdakli kuş olsam aman aman ,
koşsam yarın koluna
gidi canım.

Isardan enişelim
koç gibi döyüşelim
Mevlam bize buyurdi aman aman
ayrı ayrı gezelim
gidi canım.

Bindim erik dalına
baktım Üsküp yoluna
cıngırdakli kuş olsam aman aman,
koşsam yarın koluna
gidi canım.

Mane maneyi açar
mane bilmeyenler kaçır
gel be kız söyleşelim aman aman,
angımız üstün çıkar
gidi canım.

Bizim köyde manileri kızlar da çocuklar da söyler, bayramlarda söyleriz.

Pencerede perdesi,
mavi gözlüm nerdesin,
sana bir âşık sözüm var,
sade bilemem nerdesin.

Altınım alay değil,
yüzüğüm kalay değil,
sen orada ben burada,
ayrılık kolay değil.

Ayakkabım toz olur,
yere düşer naz olur,
şu Atice kız
derdime derman olur.

<i>Cam cama eklenir mi, cam altı beklenir mi, iki ay değil beş ay beklenir mi?</i>	<i>Taş üstünde ot bitmez, bu sevda candan gitmez, bu gözler seni gördü, başkası çare etmez.</i>	<i>Sarı sandal sabırsız, hakikatsiz merhametsiz, nasıl durursun Aticem bensiz, ben duramam sensiz.</i>
<i>Gel benim nazlı Aticem, dağları dolaşalım, aramızda düşmanlar var, bir gün biz de kavuşalım.</i>	<i>Gidene bak gidene, güller sarmış tikene, Allah sabır versin, bizim gibi sevda çekene.</i>	<i>Yeni kapı bahçe var, güzel yar oya oyalar, o yar bana bakınca, yüreğimi parçalar.</i>
<i>Yandım yandım küll oldum bir esmer Aticeme kul oldum kız aşığı bilmez iken aşık oldum evlendim</i>	<i>Aticemin sırma telleri kardan beyaz elleri Aticemin istediğini Mehmed ayırdı ayırdı elleri</i>	<i>Fesliyan ekdim biçerim yeşilini seçerim yarım askere gitti hasretini çekerim</i>
<i>Çıktım çeşme başına yazı yazdım taşına gelen geçen okusun neler geldi başıma</i>	<i>İndim dereylen aşaa kopardım arpa başar demedimmi kız sana geçme sokaktan aşaa</i>	<i>Kaynar kazan kuldadır yarım uzak yoldadır, aykırısam sesim bağırılmaz, dağlar aramızdadır.</i>
<i>Kara kara kazanlar, kara yazı yazanlar, cennet yüzü görmesin aramızı bozanlar</i>	<i>Bizim evin önünde küçük limon ağacı doktorlarda bulunmaz kara sevda ilacı</i>	<i>Asya sarmış yüzünü dinle yarım sözümü dinlemesen sözümü görmeyesin yüzümü</i>
<i>Gökte yıldız sayırlı mı, çiğ yumurta soyulur mu, benim bir yarım var, sevdasına doyulur mu?</i>	<i>Pencerede tüllü perde, perdenin ucu yerde, elim ayağım titrer, Aticemi gördüğüm yerde.</i>	<i>Kafe içtim fincandan, kenarları mercandan, ben yarimi severim, hem yürekten hem candan.</i>
<i>Aticemi sever misin, nazını çeker misin, yar bana ettiğini sen olsan çeker misin?</i>	<i>Şu dağlar bizim olsa, etrafi üzüm olsa. yarın uykusunu gelmiş, yastığı dizim olsa.</i>	<i>İndim güller bağına, takındım gül dalına, isterlerse vermesinler. ben kıyarım şu genç yaşıma.</i>
<i>Denize dalacağım, dermanı bulacağım, ben seni babandan, hiç anlamadan alacağım.</i>	<i>Masa üstünde beyar, boyu boyuma uyar, sevdiğim benim olmuş, ayırmaya kim kıyar</i>	<i>saçların salkım saçak,</i>
<i>Masa üstünde koku, gel yarım burda otur, ayrılık mektubunu ben yazım, sen gel yârim da oku.</i>	<i>Duvar üstünde kilim, yarımın adı Selim, Selim benim olursa, olurum telli gelin.</i>	<i>Kara kara kemişler, ucun boyamışlar, küçücecik yarimi askere yollamışlar.</i>

*Karşıda kaun yerler,
ben de gitsem ne derler,
güzel isen gel derler,
çirkin isen dön derler.
/Usa çekme - üzülme nazlı yar.*

*Kayan kazan taşmaz mi,
yol buradan aşmaz mı,
usa çekme nazlı yar,
ayrılan kauşmaz mı?*

*Altım saatım sendedir,
zincirleri bendedir,
dünya dolu yar olsa,
yine gönlüm sendedir.*

*Köprü altında testi,
kemer belimi kesti,
kesti ise az kesti,
askerde ki dal fesli.*

*Ambarın dibi pıtrak,
sen gül olsan ben yaprak,
sarılsak bile yatsak,
duşman gözüne toprak.*

*Ambarın dibi kuyu,
uyu sevgilim uyu,
sana içirmişler,
benden ayrılık suyu.*

*Tiren gelir öterek,
kömürünü dökerek,
ben yarımdayan ayrıldım,
kanlı yaşlar dökerek.*

*Ay irince irince,
kaşık saldım pirince,
bir incecik ter düktüm,
yar yanıma girince.*

*Karşıda kalaycılar,
işleyin koyuncular,
yarım gelir dediler,
aldattı yalancılar.”⁸³*

Martifal âdetindeki vazgeçilmez olan uygulamalardan en önemlisi görüldüğü üzere mani söyleme pratiğidir. Ancak bu dönemde söylenen Martifal manilerinin sihri bir fonksiyonunun da bulunduğu inanılır. Söylenen manilere göre kişinin ya da kişilerin bahtlarının devam eden sene boyunca belirlenmiş olacağına inanılır. “Yani küpe atılan her nişan için söylenen mani, bir yıl zarfında olagelen olayları yani kişinin bahtlı ya da bahtsız olacağını öğrenilmesi için söylenen manilerdir.”⁸⁴

Şekil 2: Valandova Bölgesi Martufal Çömleği

Şekil 3: Konçe'de Hidrellez Otu Sarılı Martufal Çömleği

⁸³ Piličkova, Dr. Sevim. (1995). “İlkbahar Hidrellez Bayramı Kaynaklanma İzleri” *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, Sayı 295, Makedonya, s.102-112.

⁸⁴ Kaynak Kişi: Adil Bahar, Valandova-Koçullu Köyü, Emekli, Yaş:61

Şekil 4: Konçe'de Martufal kızı ve çömleği.

Şekil 5 : Konçe'de kadınlar Martufal çekerken.

Konçe'den, Valandova'nın Çalıkılı ve Bahçebosu köylerinden gerçekleştirdiğimiz saha çalışmaları esnasında derlediğimiz “Kısmet Kapama” ve “Martufal Çekme” adetlerine dair okunan manileri, çalışmamıza ağız özelliklerini de bozmadan aynen alıyoruz. Bazıları şunlardır:

“Martifalım fal olsun
İçi dolu bal olsun
Martifala gelenler
Muratları tez olsun

Martufal başı mi sın
Cevahir taşı mi sın
Gel bir mani söyleyim
Cebinde taşır mi sın

Taşa çıkma dama çık
Arpalar karakılıçık
Annen baban vermiyor
Al bohçanı yola çık

Karşıdan gelen atlı
Altında kilim atlı
Annen baban sağ olsun
Hepsinden yârim tatlı

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar

Altın saati sendedir
Zincirleri bendedir
Doksan dokuz yâr sevdim
Gönlüm yine sendedir

Ey atlılar atlılar
Geliyor kıratlılar
Kalkmış beni istiyor
Muşmula suratlılar

Bahçelerde portakal
Ben istemem kör topal
Beyefendiler mis gibi
Sakallılar pis kokar

Masa üstünde vişne İşle ablacım işle Bizim eve yakışır Orta boylu enişte	Bizim evin tokadı Demilidi demili Annem köye kız vemez Yeminlidi yeminli
Ey gemici gemici Nerden aldın pirinci Benim yâri sorarsan Çalıklı'da birinci	Cam dama eklenir mi Can altı beklenir mi Biraylı yüksek sevgilim Bir sene beklenir mi
Bisikletle gezersin Karıncayı ezersin Madem benden güzelsin Niye bekâr gezersin	Benim yârim okumuş Meğer vakti yokumuş Ben yâri benim sandım Müşterisi çokumuş
Bugün hava fırtına Al paltonu sırtına Benden başka yâr sevsen Bekârlıktan kurtulma	Entarisi kökleme Ufacık ilikleme Benden sana fayda yok Boş kapıyı bekleme
Bağa girdim üzüme Dalı girdi gözüme Bir sözüne gücendim Ölsem bakmam yüzüne	Kürkümün derisi Beni sever birisi İsmini söyleyemem Çalıklıdan kendisi
Pesleyan ektim gül bitti Dalında bülbül öttü Ötme bülbülüm ötme Yarım gurbete gitti	Toprak kuydum çömle Yârim gitti görme Gitme yârim ölme Ölmek var dönme
Kara kara kedile Kaynanamı yedile Kaynana kaymak tasız Sana kalsın binnasız	Yolumuza gide mi Aç kapıyı gideyim Kaynana dünür olmuş Gene sana gide mi
Sakız aldım uzattım Gelmedim göz attım Kaynanası kıskandı Emen güzel kız attı.	Güvercin urdum duymaz Kanı sel oldu akmaz Ufaktan istedim de Şimdi yüzüme bakmaz
Avada uçan teyyare Selam süle o yâre	Keten gömlek dört enden Yârim vazgeçtin benden

Benden ona ayır yok Baksın başına çare	Vazgeçtini bilseydim Gönlümü alıdım senden
Gidin bulutla gidin Yârime selam edin Bensiz uyku uyusa Uykusunu tek edin	Kara kazan koldadı Yârim uzak yoldadı Aykırsam sesim vamaz Dağla va aramızda
Bülbül yuvada inle Susara kalbini dinle Benim kalbimde sensin Senin kalbinde kimle	Ver elini elime Aci biraz alime Başkalara yâr dersem Kurşun aksın dilime
Asker yolu beklerim Günüme gün ekleni Sen git canım askere Ben burayı beklerim	Karanfil katme oldu Ayrılık yete oldu Bu bizim ayrılıımız Ölümden bete oldu
Gemideyim gemide Ayam üzengide Üzülme sevdiceim Kavuşmamız geride	Karanfilin budanı Eğmeğin kırılacak Yârimle ikimizi Düşmanlar ayıracak
Vapu geli ötelek Dumanları tütelek Ben yârimden ayrıldım Kanlı yaşla dökerek	İki çeşme buz gibi Kayınam domuz gibi Çatla patla kayına Gezeceyim kız gibi
Karanfil budanı Eymeyin kırılacak Yarimle ikimizi Düşmanla ayıracak	Mani mani gezerim Manilere gül dizerim Vallah billah enişte Ben ablamdan güzelim
Sıra sıra kazanlar Kara yazı yazanlar Cennet yüzü görmesin Aramızı bozanlar	Bir dalda iki vişne Güzelim aşka düşme Bu aşkın sonu yoktur Boş yere dile düşme
Mani mani mantufar Mantufarın adı var Mantufara gelenin	Kale kaleye bakar Kaleden kanlar akar Dolma yüzlüm dururken

Cennette bir yeri var

Sakallıya kim bakar”⁸⁵

3. Sonuç

Makedonya Türkleri Hıdrellez geleneğine dair yapılan saha çalışması sonucunda geleneğin, Anadolu sahasındaki uygulamalar ile bire bir benzerlikler içeren yönleri sahip olduğuna şahit olunmuştur. Özellikle Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Çanakkale, Sakarya, Bursa ve İzmir gibi Balkanlardan çok fazla göç almış olan şehirlerimizdeki Hıdrellez âdetleri ile Makedonya’daki hıdrellez âdetlerinin benzerlikleri ve aynılıkları dikkate değerdir. Hatta Valandova, Ohri ve Manastır bölgesindeki halk ağzında yer etmiş olan bazı Hıdrellez manilerinin aynıları Anadolu sahasında da mevcuttur. Bu benzerliklere konumuza tam isabet etmemesi nedeniyle ve belki bir aşka çalışmada ele alınacağı için bu çalışmada tam temas edilmemiştir. Dikkatleri çeken bir diğer husus ise Türkiye’nin Kars, Iğdır gibi Doğu vilayetlerindeki Hıdrellez uygulamaları ile Makedonya’daki Hıdrellez uygulamaları arasında benzerliklerinin mevcut olmasıdır.

Türkiye’de olduğu gibi Makedonya’da da Hıdrellez geleneği ile Nevruz geleneği uygulamaları birbiri ile karışmış durumdadır. Asya kökenli eski Şamanist inanç ve inanışlar, Paganist uygulamalar İslâmî renge bürünmüş bir şekilde burada da varlığını devam ettirmektedir. Hızır kültü etrafında şekillenen Hıdrellez geleneği, Radoviş, Valandova ve çevresindeki Türk köylerinde baharın ve yeni yılın gelişine dair olan inanç ve inanışları barındırmaya devam etmektedir.

Bu bölgede Hıdrellez geleneği ile birlikte “yeşillenme âdeti”, “kısmet kapama âdeti”, “Hıdrellez çömleği âdeti” ve “Martufal çekme âdeti” gibi âdet ve uygulamalar hala devam ettirilen kadim âdet ve uygulamalardır. Beraberlerindeki mani ve türküleri ile birlikte meydana getirdiği zengin sözlü gelenek, bölgenin Türk folklorunun bir parçasıdır. Ancak Balkan savaşları ile başlayan ve 1970’lere kadar kitlesel hareketlerle devam eden Türk göçleri, bölgeyi oldukça zayıflatmıştır. Bugün bu göç realitesi tamamen bitmiştir denilememektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerle göçler hala devam etmektedir. En fazla göç edilen ülkeler İtalya, Almanya ve Türkiye’dir. Bu durum da bölgenin folklorunun zamanla yok olma ile karşı karşıya kalacağını bize hatırlatmaktadır. Bu nedenle bölgenin kültürel zenginliğine dair derleme çalışmalarının bir an önce yapılarak tamamlanması çok önemlidir. Bütün Makedonya’daki Türk folklorunu derlemeye yönelik projelerin üretilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Bugüne kadar Makedonya, Karadağ, Kosova ve Metohiya (Kosmet) bölgelerindeki Türklerin zengin folklorunun önemli bir kısmı derlenemediği için yok olmuş durumdadır. Geri kalan kısımları ise alanında uzman olmayan kişiler tarafından derleme metot ve tekniklerinden uzak bir şekilde derlendiği için istenilen seviyelere maalesef ulaşamamıştır. Makedonya başta olmak üzere Balkanların genelinde derlenmeyi bekleyen halk kültür ürünlerinin hacmi hala çok fazladır.

Makedonya’da arzu edilen derleme çalışmalarının tamamlanabilmesi durumunda, elde edilecek olan folklorik veriler, Türkiye sahası ile karşılaştırma yapılması ve benzerliklerin ortaya koyulması imkânını doğuracaktır. Bu da doğal olarak Balkan Türk kültürünün cazibesinin de artmasıyla sonuçlanacaktır.

Kaynak Kişiler

Burcu Ali, Valandova-Çalıklı Köyü, Öğrenci, Yaş:22

⁸⁵ Derleyen: Serdar Uğurlu, Valandova’nın Çalıklı ve Bahçebozu Köyü manileri.

Sejljan Latifova, Valandova-Çalıkli Köyü, Öğrenci, Yaş:20

Adil Bahar, Valandova-Koçullu Köyü, Emekli, Yaş:6

Cengiz Kurt, Konçe Kasabası, İktisat Mezunu, Din İşleri Müşaviri Yardımcısı, Yaş:26

Hüsein Recepov, Konçe doğumlu, İlkokul Mezunu, Konçe'nin emekli imamı, Çiftçi, Yaş: 87

KAYNAKLAR

- Alaaddin Uca, (2007). “*Türk Toplumunda Hidrellez I*” A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 34 Erzurum, s.114.
- Ago, Arif (1983), “*Ohri, Radoviş ve İştip İlçelerinde Yaşayan Türk Halkının Hidrellez Adet ile Manileri*”, Sesler Aylık Toplum–Sanat Dergisi, Sayı 174, Yıl: 1983, s.124.
- Artun, Erman. (1990). “*Tekirdağ’da Hidrellez Geleneği*” Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara. s. 4.
- Barlas, Uğuroğlu. (1990). “*Safranbolu ve Karabük Yöresinde Hidrellez Geleneği*”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara, s.28.
- Cingöz, M. Emine. (1990). “*Tokat’ta Hidrellez*”. Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara, s.46.
- Çelik, A. Çetin. (1990). “*Edirne ve Çevresi Hidrellez Geleneği*” Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990 Hidrellez Özel Sayısı, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143, Ankara. s.63.
- Demir, Sema. (2005). “*Karanlıktan Aydınlığa Kıştan Bahara Geçiş, Hidrellez*”. Millî Folklor, 2005, Yıl 17, Sayı 65, s.17.
- Dilçin, Cem. (1983), “*Yeni Tarama Sözlüğü*”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eren, İsmail. (1968). “*Manastır Türklerinin Bazı Hidrellez Âdetleri*”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültürü Dergisi, Yıl:1968, Sayı:68, s.557-559; İsmail Eren (1967) “*Manastır Türklerinin Bazı Hidrellez Adetleri*”, Sesler Aylık Toplum–Sanat Dergisi, Sayı 18-19, Yıl: 1967.
- Eren, İsmail. (1984). “*Üsküp’de Hidrellez Âdetleri*”. Sesler Aylık Toplum–Sanat Dergisi, Sayı 190, Makedonya, s.108.
- Günay, Umay (1990), “*Ritüeller ve Hidrellez*”, Millî Kültür, Mayıs 1990, s.72, s.11.

- Hasan, Hamdi. (2006), “Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hidrellez Kutlamaları İle İlgili Âdet ve Uygulamalar”, Hikmet Uluslararası İlmî Araştırmalar Dergisi, ADEKSAM, Gostivar-Makedonya, s.21-30.
- İsmail, İsmail. (1970). “Manastır Türklerinin Hidrellez Adetleri ve Şenlikleri”, Sesler Aylık Toplum–Sanat Dergisi, Sayı 43, s.70-72.
- Kılıç, Ayşegül. (2011), “Evrenos Bey’in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme”, BELLETEN, c. LXXV, S.274, TTK Ankara (Aralık) 2011, s. 745-768.
- Kılıç, Ayşegül. (2012), “Evrenos Bey’in Babası Pranko Lazarat’ın (Pranko İsa) Vakfı ve Türbesi”, Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, GAMER, c.I, S. 1, Ankara 2012, s. 87-99.
- M. Tayyip Okiç (1952), “Sarı Saltuk’a Ait Bir Fetva”, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Sayfa 48. Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (2007), “İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü” Kabalcı Yayınları, İstanbul, s.58.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1990), “İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü”, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları., s.60-61’den aktaran, Enver Aras. “Türklerde Hidrellez Geleneği”., Milli Folklor Dergisi, Yıl 14, Sayı:54, s.39
- Oğuz, M. Öcal. (2005). “Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye’de Nevruz/Yenigün”. Millî Folklor, 2005, Yıl 17, Sayı 65, Ankara, s.6.
- Öztürk, Mürsel (1997), “Nevruz”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Kültür Bakanlığı, Yıl: 5, Sayı:12, Ankara, s.8.
- Palikruşeva, Galaba (1968), “Bir Yörük Gurubunda En İyi Korutulmuş Bir Âdetin Balkan Kökeni Hakkında” Sesler Aylık Toplum–Sanat Dergisi, Sayı 24, Yıl: 1968, s.45-54.
- Piliçkova, Sevim. (1995). “İlkbahar Hidrellez Bayramı Kaynaklanma İzleri” Sesler Aylık Toplum–Sanat Dergisi, Sayı 295, Makedonya, s.97.
- Salih, Avni. (1969). “On Dört Mart Adetleri Ohri’de”, Sesler Aylık Toplum–Sanat Dergisi, Sayı 35, Yıl: 1969 81-82.
- Sermet Muhtar Alus (1951) “Rûz-u Hızır”, Türk Folklor Araştırmaları, Haziran, Yıl.2, C.1, S.23, s.354.
- Sezair, Sabahattin. (1967). “Folklorumuzdan Derlemeler, Dedeli Köyü İdirlez Geleneği ve Manileri”, Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi, Sayı 16, s.71-72.
- Sezen, Lütfü. (1993), “Erzurum Şehir Folkloru”, Basılmamış Doktora Tezi 2 Cilt, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, s.162.
- Şener Yüce, “Bucak’ta Hidrellez ve Bahtıbar”, Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1965, Yıl.16, C.9, S.190, s.37-41.

<http://dunyasehirleri.com/sehirler/Avrupa/Makedonya/Ohrid>.

VİDEO, SES VE FOTOĞRAF KAYNAKÇASI

- ¹ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Çalıklı Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4,5)
- ² (Kişisel Arşiv). “Valandova-Bahçebosu Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4)
- ³ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Bayrambosu Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4)
- ⁴ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Dedeli Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4,5)
- ⁵ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Kurdhamzalı Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4)
- ⁶ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Durutlu Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2014 (resim 2,3)
- ⁷ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Ormanlı Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2014 (resim 2)
- ⁸ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Prıstan Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2014 (resim 2,3,4,5)
- ⁹ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Koçullu Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4,5)
- ¹⁰ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Durolobosu Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4,5)
- ¹¹ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Gökçeli Köyü Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4,5)
- ¹² (Kişisel Arşiv). “İştîp- Hüsamettin Paşa Cami Resimleri” Edinme Tarihi:2013 (resim 2,3,4,5,6,7,8)
- ¹³ (Kişisel Arşiv). “İştîp-Meydin Baba Türbe Resimleri” Edinme Tarihi:2014 (resim 2,3,4)
- ¹⁴ (Kişisel Arşiv). “Radoviş-Konçe Resimleri” Edinme Tarihi:2014 (resim 2,3,4)
- ¹⁵ (Kişisel Arşiv). “Gazi Evrenos’un Şehid Babası Pranko İsa Beg’in Türbe Resimleri” Edinme Tarihi:2014 (resim 2,3,4,5,6)
- ¹⁶ (Cengiz Kurt’un Arşivi). ““Radoviş-Konçe Köy Çeşmesi Resimleri” Edinme Tarihi:2014 (resim 2)
- ¹⁷ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Çalıklı ve Bahçebosu Köyleri Martufal Çekme Âdeti Videosu” Edinme Tarihi:2014
- ¹⁸ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Çalıklı ve Bahçebosu Köyleri Martufal Çekme Âdeti Videosu” Edinme Tarihi:2014
- ¹⁹ (Kişisel Arşiv). “Valandova-Çalıklı ve Bahçebosu Köyleri Martufal Çekme Âdeti Resimleri” Edinme Tarihi:2014-15 (resim arşivi 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15)